MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETO
INFORMATIKOS IR STATISTIKOS KATEDRA

ANDRIAUS GEDGAUDO
INFORMATIKOS TEISĖS PROGRAMA

LIETUVOS VALSTYBĖS INSTITUCIJŲ PRIVATUMO POLITIKA INTERNETE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas
Doc. dr. M. Kiškis

Vilnius, 2006

TURINYS

ĮVADAS

Asmens duomenų tvarkymas yra vienas iš svarbiausių šių laikų socialinių reiškinių. Daugelis šiuolaikinių valstybės institucijų personalo duomenų sistemoms, asmens duomenų bazėms kurti, administruoti ir planuoti naudoja kompiuterines asmens duomenų kaupimo, perdavimo ir pan. sistemas. Pavyzdžiui, ligoninės ir sveikatos draudimo įstaigos kaupia ir tvarko medicininius pacientų duomenis. Mokesčių administravimo institucijos kaupia informaciją apie gyventojų pajamas ir valdo milžiniškas asmens duomenų bazes, susisteminančias informaciją ne tik apie pajamas, bet ir asmenų darbo vietą, šeimyninį statusą ir pan.

Pastarųjų metų praktika parodė, kad asmens duomenys, susiję su asmenų privačiu gyvenimu, tampa preke, padedančia komercinėms struktūroms žymiai padidinti savo pelną. Suvokiant tokios asmeninės informacijos vertę, dauguma komercinių subjektų linkę nepaisyti reikalavimų gerbti individų teisę į privatumą, todėl valstybės institucijos, tvarkančios asmens duomenis, turi užtikrinti visišką asmens duomenų apsaugą, kurios ypatumus valstybinių institucijų internetinėse svetainėse nagrinėsime šiame darbe.

Šio magistro baigiamojo ***darbo tikslas*** – atskleisti valstybės institucijų privatumo politiką internete, atlikti jos teisinę analizę, identifikuoti pagrindinius trūkumus ir tobulinimo gaires.

Darbo tikslas sąlygojo šių ***darbo uždavinių*** sprendimą:

- pateikti privatumo ir asmens duomenų sampratą valstybinių institucijų veiklos kontekste;
- aptarti asmens duomenų apsaugos problemas, susijusias su internetu valstybinių institucijų veiklos kontekste;
- plačiau panagrinėti atskirų valstybės institucijų internetinių svetainių privatumo politiką;
- išanalizuoti asmens duomenų apsaugos problemas valstybės institucijų internetinėse svetainėse ir pateikti galimas jų sprendimo gaires.

Temos naujumas. Darbe plačiai nagrinėjama atskirų valstybės institucijų internetinių svetainių privatumo politika, akcentuojant asmens duomenų apsaugos problemas internete. Lietuvos autoriai yra nagrinėję valstybės institucijų internetinių svetainių privatumo politiką, jų darbuose daugiausia dėmesio skiriama asmens duomenų apsaugai internete, plačiau nenagrinėjant valstybinio sektoriaus ypatumų. Asmens duomenų apsauga valstybiniame sektoriuje plačiau nagrinėta buvo tik 2004-2005 metais, kuomet buvo nagrinėta Vidaus reikalų sistemos ir Valstybės saugumo departamento privatumo politika, tačiau kitų valstybės institucijų privatumo politikos

internete plačiau Lietuvos autoriai nėra nagrinėję. Būtent dėlto darbe nagrinėjama teismų, Valstybinės mokesčių inspekcijos, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos, Nacionalinės mokėjimo agentūros ir kitų valstybės institucijų, anksčiau nenagrinėtų valstybės institucijų privatumo politika internete.

Darbo hipotezė - valstybės institucijos savo internetinėse svetainėse nepakankamai gerai užtikrina asmens duomenų apsaugą.

Metodika. Siekiant užsibrėžto tikslo tyrimo eigoje autorius kompleksiškai naudojo teorinius bei empirinius mokslinio tyrimo metodus.

Darbe naudojamas lyginamasis metodas nulėmė tai, kad darbe lyginamas asmens duomenų apsaugos reglamentavimas Lietuvoje ir skirtingose užsienio šalyse.

Mokslinės literatūros analizės dėka buvo susipažinta su jau atliktais asmens duomenų apsaugos tyrimais valstybės institucijose. Pasinaudojant jau atliktų tyrimų rezultatais, įmanoma pasiekti geresnių rezultatų ir tuo patenkinti mokslinio darbo naujumo kriterijų.

Istorinis metodas buvo naudojamas siekiant atskleisti asmens duomenų apsaugos istorinius aspektus.

Abstrakcijos metodo pagalba darbe atskleista asmens duomenų ir privatumo samprata, išskirti pagrindiniai požymiai, išsiaiškinta jų esmė.

Lingvistinis metodas buvo taikomas aiškinant kai kurių Lietuvos Respublikos ir tarptautiniuose teisės aktuose bei mokslinėje literatūroje vartojamų sąvokų tikrąją prasmę.

Loginis ir apibendrinimo metodai pasitelkti apibendrinti analizuotai teorinei ir praktinei tyrimo medžiagai bei išvadoms formuluoti.

Praktinė darbo reikšmė. Darbe suformuluotos išvados ir pasiūlymai galėtų padėti valstybės institucijoms tobulinat asmens duomenų apsaugą.

Darbo šaltiniai. Pagrindinius darbo šaltinius sudaro Lietuvos Respublikos ir tarptautiniai teisės aktai, bei mokslinė literatūra. Rašant darbą atskiriems teiginiams ir išvadoms pagrįsti naudotasi tokių autorių kaip Petrauskas R., Civilka M., Jovaišas K., Panomariovas A., Volokh E., Jung C.G., Blume P. ir kitų moksliniais darbais.

Darbo struktūra. Baigiamąjį darbą sudaro įvadas, trys skyriai, kurie skirstomi į smulkesnes sudedamąsias dalis – poskyrius, išvados, literatūros sąrašas ir santraukos anglų ir lietuvių kalba.

Pirmasis skyrius skirtas pateikti asmens duomenų ir privatumo sampratą. Šiame skyriuje taip pat analizuojamos asmens duomenų apsaugos problemos, susijusios su internetu.

Antrasis skyrius sudaro didžiąją darbo dalį, nes jame smulkiai analizuojama atskirų valstybės institucijų internetinių svetainių privatumo politika. Šioje dalyje aptariamos teismų, mokesčių inspekcijos, registrų centrų ir kitų valstybės institucijų internetinių svetainių ypatumai, susiję su asmens duomenų apsauga.

Trečiajame skyriuje aptariamos asmens duomenų apsaugos problemos valstybės institucijų internetinėse svetainėse ir pateikiami galimi jų sprendimo būdai.

Darbo pabaigoje pateikiamos konkrečios išvados ir pasiūlymai kaip spręsti problemas, susijusias su asmens duomenų apsauga valstybės institucijų internetinėse svetainėse.

1. ASMENS DUOMENŲ APSAUGA INTERNETE

1.1. Privatumo samprata

Žmogus yra biosocialinė būtybė. Jo esmė neatsiejama nuo socialinės aplinkos, visuomenės, kurioje pasireiškia individo dualistinė prigimtis – biologinis pradas ir socialinis statusas. Žmogus yra laisvas, autonomiškas individas, tam tikra prasme – nepriklausomas nuo visuomenės, valstybės, kitų žmonių. Kaip toks individas, žmogus turi išimtinę teisę į privataus gyvenimo slaptumą ir konfidencialumą, kuris nesuderinamas su informacijos apie jo gyvenimą rinkimu, gyvensenos detalių viešinimu[1].

Kita vertus, žmogus nėra ir negali būti laisvas nuo visuomenės, kurioje gyvena. Kiekvienas, išskyrus tam tikras išimtis, kurios tik patvirtina bendrą taisyklę, yra integruotas į visuomenės struktūrą, užima joje tam tikrą padėtį, turi atitinkamas teises ir pareigas, naudojasi socialinėmis garantijomis, yra susijęs su kitais visuomenės nariais daugybe akivaizdžių ar nematomų, bet realiai egzistuojančių saitų. Žmogaus socialinis statusas lemia tai, kad kai kurie asmens duomenys, tradiciškai priskiriami informacijai apie jo privatų gyvenimą (pvz., namų adresas, telefono numeris, sveikatos, psichikos būklė), yra svarbi šiuolaikinės demokratinės visuomenės, pagrįstai vadinamos dar ir informacine visuomene, normalaus funkcionavimo prielaida.

Kalbant apie privatumo sampratą, reikia paminėti, kad vieningos šio termino sampratos nėra – įvairiuose šaltiniuose privatumas apibrėžiamas skirtingai. Pateiksime keletą tokių sampratų. Kadangi didžiausias privataus gyvenimo apsaugos garantas yra teisės aktai, pirmiausia panagrinėsime privatumo sampratą juose.

Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnyje numatyta, kad „Kiekvienas turi teisę į savo privataus ir šeimos gyvenimo, savo namų ir korespondencijos gerbimą.

Neturi būti jokio viešosios institucijos įsikišimo į šios teisės įgyvendinimą, išskyrus atvejus, kai tai atitinka įstatymus ir yra būtina demokratinėje visuomenėje nacionalinio saugumo, visuomenės saugumo ir ekonominės šalies gerovės, nusikaltimo ar tvarkos pažeidimo prevencijos, sveikatos ir moralės apsaugos ar kitų teisių ir laisvių apsaugos tikslais.“

Europos žmogaus teisių teismas 1992 m. gruodžio 16 d. sprendime byloje Niemietz prieš Vokietiją (Cour Eur. D. H., arret Niemietz du 16 decembre 1992, série A n° 251) nurodė, kad

[1] Jovaišas K. Informacijos apie privatų žmogaus gyvenimą rinkimo teisėtumo kriterijai.

nėra nei galimybės, nei būtinybės išsamiai apibrėžti sąvoką “privatus gyvenimas", ir išanalizavo kai kuriuos tokio gyvenimo požymius.[2] Jis pabrėžė, kad būtų per daug siaura privatumą tapatinti su “intymiu būreliu” kur kiekvienas asmuo gali elgtis kaip tinkamas ir visiškai atsiriboti nuo išorinio pasaulio. Privataus gyvenimo gerbimas, šio teismo manymu, tam tikra prasme yra individo teisė užmegzti ir plėtoti santykius su kitais individais. Europos žmogaus teisių teismas padarė išvadą, jog net ir profesinėje ar komercinėje veikloje žmogus turi tam tikrą teisę į privatumą, ir tai visų pirma pasakytina apie laisvųjų profesijų darbuotojus, kurių gyvenamoji vieta gali būti ir darbo vieta, t. y. galima namuose atlikti veiklą, susijusią su profesija ar komercija, ir savo kontoroje ar komercinėje patalpoje verstis asmeninio pobūdžio veikla.

Pagarba privačiam gyvenimui taip pat turi apimti tam tikro laipsnio teisę sukurti ir puoselėti santykius su kitais žmonėmis. Tokiu būdu, nėra jokios principinės priežasties, kodėl supratimas “privatus gyvenimas” neturėtų apimti profesionalios ar verslo veiklos, kadangi, galų gale, daugybė žmonių savo darbinės veiklos eigoje išnaudoja svarbią, jei ne pačią didžiausią, galimybę sukurti santykius su išoriniu pasauliu. Šis požiūris paremtas faktu, kad, kaip teisingai pažymėjo komisija, ne visada įmanoma aiškiai atskirti, kuri individo veikla sudaro jo profesinio ir verslo gyvenimo dalį, o kuri į jį neįeina.“[3]

Kiekvienas individas turi poreikį saugoti su juo susijusią informaciją (asmens privataus gyvenimo paslaptį), siekdamas išsaugoti savo individualumą. Turėti paslaptį, tai reiškia išlikti arba išgyventi vienoje ar kitoje aplinkoje, vienose ar kitose gyvenimo sąlygose. Paslapties turėjimas yra ne kas kita, kaip individo biologinių, socialinių aplinkybių sąlygota reakcija į supančią aplinką. Nėra geresnio būdo apsaugoti individą nuo pavojaus susilieti su kitais, kaip turėti kokią nors paslaptį, kurią jis nori arba turi saugoti[4].

Atkreiptinas dėmesys, kad jau visuomenės formavimosi pradžioje išryškėja paslapčių poreikis, pavyzdžiui, pirmosios slaptos organizacijos pradėjo formuotis dar pirmykštėje bendruomeninėje santvarkoje. Pirmykštės bendruomeninės santvarkos irimas, sąlygotas perteklinio gamybos produkto atsiradimo, turėjo įtakos visuomeninių santykių pasikeitimui (formavosi naujos nuosavybės formos, visuomenė skirstėsi į klases ir pan.). Savo ruožtu,

[2] 2000 m. gegužės 8 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198-1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.
[3] Asmenų apsaugos dėl asmenų duomenų tvarkymo darbo grupė. Dėl elektroninės komunikacijos sekimo darbo vietoje. darbinis dokumentas. Priimta 2002 m. gegužės 29 d. http://www.ada.lt/dok-rekom/WP55_lt.doc prisijungimo laikas 2006-08-15.
[4] Jung C. G. Psichoanalizė ir filosofija. Rinktinė.- Vilnius: Pradai, 1999, P. 334.

visuomeninių santykių pasikeitimas sudarė palankias sąlygas visuomeninių santykių dalyvių elgesio bei išraiškos laisvei, nes tuo metu atskiras individas jau nebebuvo taip glaudžiai susijęs su savo gentimi ar bendruomene. Visa tai sudarė palankias prielaidas tolesniam paslapčių plėtojimuisi bei įvairių paslapčių pasireiškimui. Ten, kur nėra pakankamai priežasčių saugoti paslaptį, "paslaptys" išrandamos arba padaromos, o po to jas "žino" ir "supranta" tik privilegijuoti išrinktieji.[5] Ir jei, primityvioje visuomenės formavimosi pakopoje paslaptingumo poreikis yra gyvybiškai svarbus, nes bendra paslaptis sutvirtina visuomenę, palaiko jos solidarumą, tai aukštesniame visuomenės išsivystymo lygyje – socialinėje visuomenėje paslaptis kompensuoja individualios asmenybės vientisumo stoką. Taigi, asmuo bei pati visuomenė turi ir saugo paslaptį per visą savo vystymosi laikotarpį.[6]

Europos Tarybos Generalinė Asamblėja rezoliucijoje 428/1990 "Dėl masinės informacijos priemonių" asmens privatų gyvenimą apibrėžė, kaip žmogaus teisę gyventi asmeninį gyvenimą, į kurį būtinai prireikus kišamasi kuo mažiausiai. Ši teisė apima privatų, šeimos ir namų gyvenimą, asmens fizinę ir psichinę neliečiamybę, garbę ir reputaciją, asmeninių faktų slaptumą, draudimą be leidimo publikuoti asmeninę nuotrauką, draudimą skelbti gautą ar surinktą konfidencialią informaciją.

Asmens teisė į privatumą taip pat yra apibrėžiama, kaip:

- "individo teisė būti apsaugotam nuo kišimosi (fizinėmis ar informacijos priemonėmis) į jo asmeninį, jo šeimos gyvenimą ar reikalus"[7];
- "autonominė individo sritis, į kurią negali kištis nei valstybė, nei joks kitas asmuo"[8].

Tarptautinių teisės aktų analizė leidžia daryti išvadą, kad asmens teisės į privatumą turinį sudaro keturi savarankiški, ir kartu tarpusavyje susiję elementai:

- informacinis privatumas yra susijęs su duomenų apie asmenį tvarkymu ir vadinamas asmens duomenų apsauga[9]; t.y. kai asmuo pats savo iniciatyva gali disponuoti savo asmens duomenimis (asmens duomenys – bet kuri informacija, susijusi su fiziniu asmeniu ir kurio

[5] Jung C.G. Psichoanalizė ir filosofija. Rinktinė.- Vilnius: Pradai, 1999, P. 334.
[6] Panomariovas A. Viešai neskelbiama informacija (paslaptis) baudžiamajame procese: daktaro dis.: Soc. mokslai, teisė (01 S) V., 2001.P. 18.
[7] Report of the Committee on Privacy and Related Matters, Chairmain David Calcutt QC. - London: HMSO, 1990, Cmnd.1102, P. 7.
[8] The Australian Privacy Charter, published by the Australian Privacy Charter Group: Law School, University of New South Wales, Sydney, 1994.
[9] Asmens duomenų apsauga. - Vilnius: Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija, 2001, P. 4.

tapatybė tiesiogiai ar netiesiogiai gali būti nustatyta pasinaudojant tam tikrais duomenimis[10]), žinoti apie savo duomenų tvarkymą medicinos, kreditų ir kt. srityse, susipažinti su savo asmens duomenimis, kai juos tvarko kiti asmenys, reikalauti ištaisyti savo duomenis ir pan. (žmogaus teisė į informacinį privatumą tiesiogiai susijusi su teise į informaciją[11]);

- fizinis privatumas (kūno neliečiamumas), t.y. nesant žmogaus sutikimo, jo atžvilgiu negali būti atliekami jokie medicininiai ar moksliniai bandymai (pavyzdžiui, privaloma tvarka atliekami narkotikų testai ir pan.);

- komunikacinis privatumas, t.y. asmens susirašinėjimo, pokalbių telefonu, telegrafo pranešimų ir kitokio susižinojimo neliečiamumas;

- teritorinis privatumas, t.y. asmens būsto arba teritorijos neliečiamumas.

Panomariovo A. nuomone, viena ar kita informacija galėtų būti pripažįstama, kaip informacija, sudaranti asmens privataus gyvenimo paslaptį, jei:

- informacija liečia konkretų asmenį;

- informacija yra konkrečiam asmeniui vertinga (reikšminga). Paprastai ar informacija yra vertinga (reikšminga), sprendžia pats asmuo (informacijos savininkas), kurį liečia tokia informacija;

- informacija yra apibrėžto turinio, kuri gali apimti: informacinį privatumą; kūno neliečiamumą; asmens susirašinėjimo, pokalbių telefonu ir kitokio susižinojimo neliečiamumą; asmens būsto ar teritorijos neliečiamumą;

- tokios informacijos turinį asmuo slepia nuo kitų asmenų.[12]

Didžiausias asmens duomenų apsaugos garantas turi būti valstybės institucijos, kurios tvarko didžiąją dalį asmens duomenų ir turi užtikrinti asmens privatumą. Nepakanka vien tik teisės aktų, nustatančių asmens duomenų tvarkymo principus ir pagrindinius reikalavimus, būtinas ir valstybės institucijų griežtas šių reikalavimų laikymasis. Būtent kaip valstybės institucijos užtikrina asmens duomenų apsaugą internete, panagrinėsime sekančiame darbo skyriuje.

---

[10] Europos parlamento ir tarybos direktyva dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo. 95/46/EC [1995] O.J. L282/31. // Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. - 1996, Nr.63-1479

[11] Plačiau apie šių teisių santykį žiūrėkite Birmontienė T. Teisė į informaciją. - Vilnius, 2001. // Volokh E. Freedom of speech and information privacy: the troubling implications of a right to stop people from speaking about you, 52 STAN. L. REV.1049 (2000). // Schwartz M. P. Free speech vs. information privacy, STAN. L. REV. 1559 (2001).

[12] Panomariovas A. Viešai neskelbiama informacija (paslaptis) baudžiamajame procese: daktaro dis.: Soc. mokslai, teisė (01 S) V., 2001., P. 52

1.2. Asmens duomenų samprata

Pagrindines asmens duomenų apsaugos gaires[13] 1980 metais nubrėžė Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (EBPO), atsižvelgdama į vis spartesnį pasaulio ekonominį ir demokratijos vystimąsi ir siekdama apsaugoti asmens privatumą, bei nesudaryti kliūčių laisvam informacijos judėjimui. Šiuo aktu pirmą kartą buvo susisteminti pagrindiniai asmens duomenų tvarkymo principai, padarę didžiulę įtaka viso pasaulio valstybių įstatymų leidybai, nepaisant to, kad EBPO Tarybos rekomendacijos nėra teisiškai privalomos valstybėms narėms.

Asmens duomenys įvairių valstybių teisės aktuose apibrėžiami gana įvairiai. Specialiame Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatyme, kuris specifinėmis priemonėmis gina žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo teisę, vartojamos sąvokos „asmens duomenys“ ir „ypatingi asmens duomenys“, atsižvelgiant į jų turinį, gali būti interpretuojamos dvejopai. Tais atvejais, kai asmens duomenys skelbiami viešuose registruose, jie dėl savo prieinamumo individualiais požymiais neapibrėžtam subjektų skaičiui nelaikomi informacija apie privatų žmogaus gyvenimą. Kiti, slapti ir neskelbtini, duomenys - laikomi tokia informacija.

Lietuvos Respublikos duomenų teisinės apsaugos įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje apibrėžiami kaip bet kuri informacija, susijusi su fiziniu asmeniu – duomenų subjektu, kurio tapatybė yra žinoma arba gali būti tiesiogiai ar netiesiogiai nustatyta, pasinaudojant tokiais duomenimis, kaip asmens kodas, vienas arba keli asmeniui būdingi fizinio, fiziologinio, psichologinio, ekonominio, kultūrinio ar socialinio pobūdžio požymiai.

Panašiai asmens duomenis apibrėžia ir Europos Sąjungos teisės aktai. Duomenų apsaugos direktyvos 95/46/EB 2 straipsnyje numatyta, kad asmens duomenys reiškia bet kurią informaciją, susijusią su asmeniu (duomenų subjektu), kurio tapatybė yra nustatyta arba gali būti nustatyta; asmuo, kurio tapatybė gali būti nustatyta yra tas asmuo, kurio tapatybė gali būti nustatyta tiesiogiai ir netiesiogiai, ypač pasinaudojus nurodytu asmens identifikavimo kodu arba vienu ar keliais to asmens fizinei, fiziologinei, protinei, ekonominei, kultūrinei ar socialinei tapatybei būdingais veiksniais.

[13] 1980 m. rugsėjo 23 d. EBPO Rekomendacija dėl asmens privatumo apsaugos ir asmens duomenų judėjimo tarp valstybių narių gairių. EBPO svetainė www.oecd.oeg/dsti/sti/it/secur/prod/PRIV-EN.htm prisijungimo laikas 2006-08-11.

1981 m. Europos Tarybos konvencijoje "Dėl asmenų apsaugos, susijusios su automatizuotu asmens duomenų apdorojimu", ir EBPO Rekomendacijoje "Dėl asmens privatumo apsaugos ir asmens duomenų judėjimo tarp valstybių narių gairių" asmens duomenys apibrėžiami kaip bet kokia informacija, susijusi su identifikuotu ar identifikuotinu asmeniu.

Europos parlamento ir Komisijos direktyvos Nr. 2002/58/EC14 2 straipsnyje numatyta, kad asmens duomenys apibrėžiami kaip informacija, susijusi su asmeniu („duomenų subjektu"), kurio tapatybė yra nustatyta arba gali būti nustatyta; asmuo, kurio tapatybė gali būti nustatyta, yra tas, kurio tapatybė gali būti nustatyta tiesiogiai ir netiesiogiai, ypač pasinaudojus nurodytu asmens identifikavimo kodu arba vienu ar keliais to asmens fiziologinei, protinei, ekonominei, kultūrinei ar socialinei tapatybei būdingais veiksniais.

Daugelis šių duomenų (pvz., asmens kodas, gimimo data, vardas, pavardė) ir požymių (pvz., lytis, išsilavinimas, specialybė, profesija) yra skelbiami viešuose registruose ir dėl savo prieinamumo suinteresuotiems asmenims nėra laikomi informacija apie asmens privatų gyvenimą.

Tai nereiškia, kad asmens duomenys nėra įstatymo saugomi ir ginami, - jais disponuoti paprastai galima tik laikantis įstatymo nustatytų reikalavimų. Pavyzdžiui, asmens kodą be žmogaus sutikimo galima naudoti juridiniams asmenims, kurių veikla susijusi su paskolų teikimu ir skolų išieškojimu, draudimo ir nuomos verslu, taip pat sveikatos apsaugos ir socialinio draudimo bei kitų socialinės globos institucijų, švietimo įstaigų, mokslo ir studijų institucijų veikloje ir panašiai.

Kartu kai kurie asmens duomenys (pvz., namų adresas, privataus (fiksuoto ar mobilaus) telefono numeris, elektroninio pašto adresas) priskiriami informacijos apie privatų žmogaus gyvenimą kategorijai[15].

Ypatingi asmens duomenys – tai duomenys, susiję su fizinio asmens rasine ar etnine kilme, politiniais, religiniais, filosofiniais ar kitais įsitikinimais, naryste profesinėse sąjungose, sveikata, lytiniu gyvenimu, taip pat informacija apie žmogaus teistumą[16]. Paprastai šie duomenys, išskyrus narystę profesinėse sąjungose, politinius įsitikinimus, susijusius su dalyvavimu visuomeninių judėjimų veikloje, laikomi informacija apie privatų žmogaus gyvenimą.

[14] Directive 2002/58/EC of the European Parliament and of the Council of 12 July 2002 concerning the processing of personai data and the protection of privacy in the electronic Communications sector (Directive on privacy and electronic Communications) (Official Journal L 201, 31/07/2002 P. 0037-0047).
[15] Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys // Justitia. Vilnius, 2002. P. 59.
[16] Lietuvos Respublikos duomenų teisinės apsaugos įstatymo 2 straipsnio 9 dalis.

Asmens duomenys tarsi sugrupuojami į dvi kategorijas: identifikatorius ir kitus duomenis. Identifikatoriai tiesiogiai ir vienareikšmiškai nurodo konkretų asmenį. Tipiškiausias identifikatoriaus pavyzdys – asmens kodas, registracijos numeris, leidimo numeris ir pan. Visi duomenys, identifikatoriaus susieti su asmens duomenų subjektu, tampa asmens duomenimis. Jeigu identifikatoriaus nėra, duomenys nebetenka asmens duomenų statuso, nors ir susiję su realiu asmeniu. Vis dėlto, asmeninė informacija gali tapti asmens duomeniu, tai yra tapti pakankama identifikuoti tam tikrą asmenį ne vien tik identifikatoriaus pagalba. Taip gali atsitikti tais atvejais, kai asmeninės informacijos sankaupa, sistema, kurios atskiri elementai yra susiję su konkrečiu asmeniu, tačiau vienareikšmiškai negali patvirtinti jo tapatybės, įgauna naują savybę, kuria negali pasižymėti jos sudedamosios dalys – identifikuoti konkretų asmenį.[17]

Šioje vietoje kyla asmeninės informacijos ir asmens duomens santykio problema. Asmeninė informacija savaime nėra ir negali būti asmens duomeniu iki tol, kol ją susiejus su kita asmenine informacija arba identifikatoriumi tampa įmanomas konkretaus asmens identifikavimas.[18] Asmeninės informacijos ir asmens duomens santykio klausimas itin svarbus tuo, kad asmens duomenų apsaugos reikalavimai taikomi ne bet kokiai asmeninei informacijai, o tik tokiai, kurios pagalba galima konkretaus asmens identifikacija.

Asmens duomenų apsaugos esmė - apsaugoti žmonių teises. Pagrindinis jos tikslas yra užtikrinti, kad asmens duomenys būtų apdorojami taip, kad būtų užtikrinamas žmogaus privatumas ir kitos su tuo susijusios žmogaus teisės.[19]

Asmens informacinio privatumo (asmens duomenų apsaugos) pažeidžiamumą padidino spartus informacijos technologijų diegimas. Naudojant kompiuterius ir duomenų perdavimo tinklus, sudaroma galimybė rinkti ir kaupti milžinišką informacijos kiekį, jį apdoroti ir greitai paskleisti. Sekančiame skyriuje nagrinėjama teismų, Valstybinės mokesčių inspekcijos, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos, Nacionalinės mokėjimo agentūros internetinių svetainių privatumo politika. Šios institucijos yra asmens duomenų tvarkytojai ir teikia daug elektroninių paslaugų, susijusių su privačia asmens duomenų informacija, todėl sekančiame skyriuje analizuojama kaip šios institucijos užtikrina asmens duomenų apsaugą ir laikosi asmens duomenų apsaugos reikalavimų.

---

[17] Civilka M. Asmens duomenų apsaugos teisinis reguliavimas interneto kontekste. http://www.itc.tf.vu.lt/mokslas/mokslas .html prisijungimo laikas 2006-08-15.
[18] ten pat
[19] Blume P. The Citizen's Data Protection// The Journal of Information Law and Technology. No1. 1998. http://elj.warwick. ac.uk/jilt/infosoc/98_1blum prisijungimo laikas 2006-08-15.

1.3. Asmens duomenų apsaugos problemos susijusios su internetu

Valstybės, savivaldos institucijos, įmonės bei pavieniai asmenys, teikdami informacines paslaugas, įgyvendindami elektroninius atsiskaitymus, siųsdami ir gaudami elektroninius laiškus, vykdydami įvairias marketingo akcijas, siūlo užpildyti įvairias anketas, renka, kaupia, apdoroja ir platina informaciją, taip pat ir fizinių bei juridinių asmenų duomenis.

Europos Komisijos pranešimuose jau 1997 m. pabrėžta tiesioginės kreipties (angl. *on-line)* aplinkos keliami pavojai asmens duomenų apsaugai. *On-line* aplinka pasižymi veikėjų gausa, sparčiais struktūros ir formos pokyčiais, informacijos tvarkymo decentralizavimu, teritorinių apribojimų nepaisymu ir pan. Vienintelis apsilankymas internete gali įtraukti keletą tinklapių, esančių skirtingose valstybėse ar net trečiosiose valstybėse. On-line paslaugų architektūra internete teikia galimybę greitai ir efektyviai rinkti ir platinti asmens duomenis, todėl akivaizdu, kad susiduria dvi principinės vertybės - privatumo apsauga ir vartotojų stebėjimo poreikis.

Išskirtinos šios pagrindinės tendencijos, išryškinančios kėsinimąsi į asmens privatumą:

1. Globalizacija - panaikinami geografiniai asmens duomenų judėjimo suvaržymai.
2. Asmens duomenų tvarkytojų skaičiaus ir galios didėjimas. Per pastarąjį dešimtmetį pasaulis, kuriame buvo palyginti nedaug pagrindinių serverių (angl. mainframe), aiškiai pasislinko į erdvę, turinčią didžiulį kiekį asmeninių kompiuterių. To rezultatas - radikaliai padaugėjo subjektų, galinčių atlikti įvairiausias operacijas su asmens duomenimis.
3. Konvergencija - eliminuojami technologiniai barjerai tarp technologinių sistemų.
4. Žinių ir patirties asmens duomenų apsaugos srityje stoka. Atvirųjų tinklų aplinkoje kiekvienas internetinio tinklapio savininkas ar valdytojas tapo atsakingas už griežtų asmens duomenų apsaugos standartų laikymąsi.
5. Asmens duomenų apsaugos pranašumų ir trūkumų pasislinkimas. Dėl IT plėtros įtakos pakito asmens duomenų apsaugos taisyklių laikymosi išlaidų ir naudos santykis. Istoriškai šių taisyklių laikymosi išlaidos buvo palyginti nedidelės. Minėtų taisyklių nauda buvo akivaizdi, turint omenyje tvarkomą didžiulį jautrios asmeninės informacijos kiekį. Interneto pasaulyje šis balansas akimirksniu tapo iškreiptas[20].

Pradedant aptarinėti konkrečius interneto įtakos asmens duomenų apsaugai aspektus, reikėtų atkreipti dėmesį į asmens duomenų apsaugą reguliuojančių normų paskirtį. Kas atsitiktų, jei, turint galvoje anksčiau aptartą asmens duomenų apsaugos ir interneto santykį, nebūtų jokios asmens

[20] Civilka M. Europos Sąjungos asmens duomenų apsaugos internete teisinis reguliavimas. Teisė Nr. 47, 2003.

duomenų apsaugos interneto kontekste. Jei bet kam būtų prieinama bet kuri informacija, daugelis nenorėtų rizikuoti ir naudotis konfidencialumo riziką didinančiomis informacinėmis technologijomis (tarp jų ir interneto teikiamomis paslaugomis). Tam, kad informacinių technologijų vystimasis nesustotų, turi egzistuoti pakankamas jų kūrimo skatinimas.

Internetas pakeitė nusistovėjusią pusiausvyrą tarp teisės į informaciją ir teisės į privatumą. Pasikeitė visuomenės požiūris į informaciją – informacijos rinkimas, jos apdorojimas tapo svarbus ir ekonomine, ir moksline prasme.[21]

Nors asmens duomenų apdorojimo operacijos yra teisėtos ir, priklausomai nuo aplinkybių, yra neišvengiamos sklandžiam interneto tinklo darbui. Tačiau akivaizdu, kad šioje aplinkoje kyla konfliktas tarp interneto "atviro pobūdžio" ir interneto vartotojų privatumo apsaugos. Net jeigu šios duomenų apdorojimo operacijos ir yra teisėtos, interneto vartotojas turėtų būti informuojamas apie tai ir apie apsaugos priemones.

Šiuo metu turimomis duomenų kaupimo ir duomenų gavybos technologijomis galima apdoroti milžiniškus informacijos kiekius, ne vien tik tam, kad atrinkti asmenis, atitinkančius kokius nors reikalavimus ar kriterijus, bet ir tam, kad atrasti užslėptus ryšius tarp, iš pirmo žvilgsnio, visiškai tarpusavyje nesusijusių duomenų ir taip išsiaiškinti elgsenos modelius[22], kurie galėtų būti naudojami priimant komercinius ar administracinius sprendimus, tam tikrų asmenų atžvilgiu. Identifikavus asmenį pagal duomenis, gautus jam pateikus informaciją užsiregistruojant interneto svetainėje arba kokių nors kitų priemonių (pvz., slapukų) pagalba, informacija apie jo mėgstamus užsiėmimus, interesus, lankomas vietas internete ar pirkinius, naudojama reklaminei komunikacijai (*angl.* spamming)[23]. Dažniausiai tokių reklaminių komunikacijų metu[24] dideliais kiekiais siunčiami komercinio pobūdžio neprašyti pranešimai elektroniniu paštu, kurie sukelia nemažai nemalonumų interneto paslaugų vartotojams.[25] Asmens duomenų apsaugos ypatumus Lietuvos Respublikos valstybės institucijų internetinėse svetainėse plačiau panagrinėsime sekančiame darbo skyriuje.

---

[21] Kompleksinė Y. Masuda'os informacijos visuomenės samprata. http://www.infovi.vu.lt/temos/japonija.htm prisijungimo laikas 2006-08-15.

[22] Privacy on the Internet. An integrated EU Approach to On-line Data Protection. http://www.europa.eu.int/comm/internal_market/en/dataprot/wpdocs/wp37en.pdf prisijungimo laikas 2006-08-15.

[23] Kitas galimas vertimas: neprašytų elektroninio pašto žinučių siuntimas.

[24] Šis procesas dar vadinamas tiesiogine rinkodara. „Tiesioginė rinkodara" apima visas veiklas, kurios įgalina siūlyti prekes arba paslaugas arba perduoti bet kurias kitas žinias asmenims paštu, telefonu arba kitomis tiesioginėmis priemonėmis, siekiant informuoti duomenų subjektą arba siekiant gauti iš jo atsakymą, bei visas su tuo susijusias paslaugas.

[25] Elektroninio pašto adresai renkami be interneto paslaugų vartotojo sutikimo ir jiems nežinant; gaunami dideli nepageidaujamos reklamos kiekiai, dėl to labai apkraunamos el. pašto dėžutės; interneto paslaugų vartotojui kainuoja prisijungimo laikas.

2. VALSTYBĖS INSTITUCIJŲ INTERNETINIŲ SVETAINIŲ PRIVATUMO POLITIKA

Asmens duomenų apsaugos būklę ir dinamiką valstybiniame sektoriuje atspindi Asmens duomenų valdytojų valstybės registras.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo nuostatomis, asmens duomenys gali būti tvarkomi automatiniu būdu tik kai duomenų valdytojas Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka praneša Inspekcijai, išskyrus atvejus, kai asmens duomenys tvarkomi vidaus administravimo ar sveikatos apsaugos tikslais, ar Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymo (Žin., 1999, Nr. 105-3019) nustatyta tvarka, ir kitus įstatyme nustatytus išskirtinius atvejus.

Asmens duomenų valdytojų pranešimo apie duomenų tvarkymą Inspekcijai tvarką nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. vasario 20 d. nutarimas Nr. 262 „Dėl Asmens duomenų valdytojų valstybės registro reorganizavimo, šio registro nuostatų ir Asmens duomenų valdytojų pranešimo apie duomenų tvarkymą tvarkos patvirtinimo“ (Žin., 2002, Nr. 20-768; 2003, Nr.57-2548).

Nors asmens duomenų rinkimo, tvarkymo ir naudojimo tvarka smulkiai reglamentuojama teisės aktuose, Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija atlikusi patikrinimus valstybės institucijose renkančiose asmens duomenis nustatė nemažai pažeidimų. Tikrinimų metu nustatyta, kad duomenų valdytojai naudoja nepakankamas duomenų saugumo priemones (slaptažodžių viešumas, serverio saugumo stoka, kompiuterių tinklo saugumo stoka, nerealizuojamos programinės galimybės apsaugoti duomenis nuo neįgaliotų vartotojų), informacinių sistemų dokumentavimo trūkumai, duomenų teikimo sutarčių ir darbuotojų pasižadėjimų saugoti asmens duomenų paslaptį nebuvimas ar neatitiktis reikalavimams, informacijos kokybės tikrinimo sistemos nebuvimas.

Nemažai pažeidimų buvo nustatyta ir valstybės institucijų internetinėse svetainėse pateikiant asmens duomenis. Pavyzdžiui, Kultūros paveldo centrui (1999 m.) dėl neteisėto asmens duomenų tvarkymo, kai asmens duomenys buvo paskelbti internete be Inspekcijos leidimo ir

neturint dokumentų, nustatančių asmens duomenų tvarkymą, buvo surašytas Administracinių teisės pažeidimų protokolas[26].

Būtent šiuos ir kitus asmens duomenų apsaugos atskirų valstybės institucijų internetinėse svetainėse klausimus panagrinėsime šiame skyriuje. Šiame skyriuje kaip jau minėjome, nagrinėjama iki šiol Lietuvos autorių nenagrinėtų valstybės institucijų: teismų, VMI, VSDFV ir NMA privatumo politika internete.

2.1. Teismų internetinių svetainių privatumo politika

Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 39 straipsnio trečiojoje, ketvirtojoje ir penktojoje dalyse, numatyta, kad teismų sprendimai, nuosprendžiai, nutarimai viešai skelbiami internete.

Kaip žinome, teismai nagrinėja įvairiose gyvenimo srityse, tame tarpe ir asmenų privačiame gyvenime, iškilusius ginčus. Todėl nuosprendžių, sprendimų ar nutarčių paskelbimas viešai internete gali atskleisti bylų šalių asmens duomenis, susijusius su jų privačiu gyvenimu ir t.t.

Siekiant išvengti tokių situacijų, Teismų taryba 2005 m. rugsėjo 9 d. nutarimu Nr. 13 P - 378 patvirtino Teismų sprendimų, nuosprendžių, nutarimų ir nutarčių skelbimo internete tvarką, kuri reglamentuoja teismų sprendimų, nuosprendžių, nutarimų ir nutarčių (toliau - teismų procesinių sprendimų), viešą skelbimą internete arba skelbiant teismų praktikos biuleteniuose bei apžvalgose, kurių tikslas – informuoti visuomenę apie teismų praktiką.

Teismų procesiniai sprendimai skelbiami Nacionalinės teismų administracijos tinklalapyje. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo procesiniai sprendimai taip pat skelbiami šių teismų interneto tinklalapiuose. Kai yra techninės galimybės, laikantis minėtos tvarkos Lietuvos apeliacinio teismo, apygardų teismų ir apygardų administracinių teismų įsiteisėję procesiniai sprendimai gali būti taip pat skelbiami juos priėmusių teismų interneto tinklalapiuose. Pagal šią tvarką teismų procesiniai sprendimai ir kita su tuo susijusi informacija internete skelbiama naudojant teismų informacinę sistemą LITEKO.

Internete skelbiami tokie teismų procesiniai sprendimai:

[26] Lietuvos Respublikos Vyriausybės informacija apie Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo įgyvendinimo būklę valstybės institucijose. http://www3.lrs.lt/docs3/kad4/W3_VIEWER.ViewDoc-p_int_tekstid=2755 3&p_int_tv_id=4010&p_org=0.htm prisijungimo laikas 2006-09-12.

1. Administracinėse bylose – visi įsiteisėję apygardų administracinių teismų procesiniai sprendimai, kuriais administracinė bylą išsprendžiama iš esmės arba užbaigiama nepriėmus teismo sprendimo, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo procesiniai sprendimai, priimti iš esmės išnagrinėjus bylą pagal apeliacinį ar atskirąjį skundą, procesiniai sprendimai, priimti išnagrinėjus bylą dėl norminio administracinio akto teisėtumo, rinkimų bylą ir kitas bylas, nagrinėtinas vienintelės instancijos tvarka, procesiniai sprendimai, kuriais bylos nagrinėjimas užbaigiamas nepriėmus teismo sprendimo, procesiniai sprendimai, priimti išnagrinėjus prašymą dėl proceso atnaujinimo. Procesinius sprendimus priėmusio teisėjo, teisėjų kolegijos, taip pat atitinkamo teismo pirmininko, pirmininko pavaduotojo ar pirmininko įgalioto asmens patvarkymu internete gali būti skelbiami ir kiti įsiteisėję teismo procesiniai sprendimai, kuriais išsprendžiamas atskiras procesinis klausimas byloje (pavyzdžiui, dėl ekspertizės paskyrimo, reikalavimo užtikrinimo priemonių taikymo, bylos sustabdymo, nušalinimo, ir pan.), jeigu būtina užtikrinti visuomenės informavimą apie teisės aiškinimo ir taikymo praktiką administraciniuose teismuose.

2. Baudžiamosiose bylose – įsiteisėję apygardų teismų pirmąja instancija priimti procesiniai sprendimai (visi nuosprendžiai, taip pat nutartys, kuriomis nutraukiama byla), apeliacinės instancijos teismų ir kasacinio teismo procesiniai sprendimai, kuriais užbaigiama byla, kasacinio teismo galutiniai sprendimai dėl baudžiamosios bylos atnaujinimo. Procesinius sprendimus priėmusio teisėjo, teisėjų kolegijos arba atitinkamo teismo pirmininko, skyriaus pirmininko ar jų įgalioto asmens patvarkymu taip pat skelbiami viešąjį interesą turintys teismų procesiniai sprendimai, kuriais išsprendžiamas atskiras procesinis klausimas byloje.

3. Civilinėse bylose – visi įsiteisėję apygardų teismų procesiniai sprendimai, kuriais užbaigiama pirmąja instancija išnagrinėta byla, apeliacinės instancijos teismų ir kasacinio teismo procesiniai sprendimai, kuriais užbaigiama byla, ir kasacinio teismo atrankos kolegijos procesiniai sprendimai. Procesinius sprendimus priėmusio teisėjo, teisėjų kolegijos arba atitinkamo teismo pirmininko, skyriaus pirmininko ar jų įgalioto asmens patvarkymu taip pat skelbiami įsiteisėję viešąjį interesą turintys teismų procesiniai sprendimai, kuriais išsprendžiamas atskiras procesinis klausimas byloje (pavyzdžiui, dėl ekspertizės paskyrimo, laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, bylos sustabdymo, nušalinimo, sprendimo vykdymo sustabdymo ir pan.).

4. Specialiosios teisėjų kolegijos spręsti ginčams dėl teismingumo tarp bendrosios kompetencijos teismų ir administracinių teismų procesiniai sprendimai[27]. Teismų informacinėje

[27] Teismų tarybos 2005 m. rugsėjo 9 d. nutarimu Nr. 13 P - 378 patvirtinta Teismų sprendimų, nuosprendžių, nutarimų ir nutarčių skelbimo internete tvarka. 4 punktas.

sistemoje LITEKO bylų elektroninėse kortelėse pažymima, kokie teismų procesiniai sprendimai skelbtini internete.

Tuomet, kai internete skelbtiname teismo procesiniame sprendime yra viešai neskelbtinų duomenų (valstybės, tarnybos, profesinių, komercinių, banko, įvaikinimo ar kitų teisės aktų saugomų paslapčių, fizinių asmenų asmens kodai, gyvenamųjų vietų adresai, gimimo datos ir vietos, valstybiniai automobilių numeriai, banko sąskaitų numeriai ir pan.), parengiama viešai skelbtina procesinio sprendimo versija, iš kurios visi viešai neskelbtini duomenys pašalinami. Pašalintų duomenų vietoje pasvyruoju šriftu skliaustuose įrašoma: „*(duomenys neskelbtini)*“.

Jeigu procesiniame sprendime minimi fizinių asmenų vardai ir pavardės, viešai skelbtinoje procesinio sprendimo versijoje fizinių asmenų vardai ir pavardės keičiami inicialais - pirmosiomis fizinių asmenų vardų ir pavardžių raidėmis.

Teisėjų, teismo posėdžio sekretorių, vertėjų, ekspertų, specialistų, prokurorų, gynėjų, advokatų ir advokatų padėjėjų bei bankrutuojančių įmonių administratorių vardai ir pavardės inicialais nekeičiami.

Juridinių asmenų atstovų ir turto administratorių vardai ir pavardės inicialais keičiami, jeigu yra šių asmenų rašytinis prašymas, išskyrus atvejus kai šie asmenys yra advokatai, advokatų padėjėjai ar bankrutuojančių įmonių administratoriai. Toks prašymas gali būti pareikštas ir bylos nagrinėjimo metu, ir bylai pasibaigus.

Teismo procesiniai sprendimai bylose dėl įvaikinimo ir prieglobsčio suteikimo gali būti skelbiami internete tik pašalinus informaciją, kuria remiantis gali būti atskleista įvaikinimo paslaptis arba nustatyta prieglobsčio prašytojo asmenybė (pavyzdžiui, tikslūs duomenys apie įvaikį ar įtėvius, jų gyvenimo aplinkybes, tikslios įvaikinimo aplinkybės, prieglobsčio prašytojo atvykimo į Lietuvos Respubliką aplinkybės, atvykimo laikas, valstybė, iš kurios atvyko prieglobsčio prašytojas ir pan., jeigu šios informacijos paskelbimas sudarytų sąlygas nustatyti atitinkamai įvaikintojo, įtėvių arba prieglobsčio prašytojo asmenybę).

Suinteresuoti asmenys turi teisę kreiptis į teismą, kuris priėmė šios tvarkos 3 punkte nurodytame (-uose) interneto tinklalapyje (-iuose) skelbiamą procesinį sprendimą, su rašytiniu prašymu iš internete skelbiamo teismo procesinio sprendimo pašalinti viešai neskelbtinus duomenis (pavyzdžiui, perteklinius duomenis apie fizinius asmenis, jų privatų ar šeimos gyvenimą, duomenis, sudarančius komercines, banko ir kitas teisės aktų saugomas paslaptis ir pan.) arba su rašytiniu prašymu ištaisyti pastebėtas klaidas viešai skelbtinoje procesinio sprendimo versijoje, kai ši versija neatitinka pirminės procesinio sprendimo versijos. Tokius prašymus ne

vėliau kaip per 14 dienų išnagrinėja bylą nagrinėję teisėjai arba atitinkamo teismo, kurio procesinis sprendimas skelbiamas internete, pirmininkas, skyriaus pirmininkas, pirmininko pavaduotojas arba jų įgaliotas asmuo. Atsisakymas, tenkinti šiame punkte nurodytą suinteresuoto asmens prašymą įforminamas raštu, nurodant atsisakymo priežastis, ir gali būti skundžiamas įstatymų nustatyta tvarka[28].

Kaip matome, privatumo politika teismų internetinėse svetainėse griežtai reglamentuojama ir užtikrina asmens duomenų apsaugą. Tačiau reikia pažymėti, kad net esant griežtam asmens duomenų apsaugos reglamentavimui, „nuasmeninant“ nutartis tam skirta kompiuterine programa kartais lieka nenuasmenintų asmens duomenų ir jie paskelbiami teismų internetiniuose tinklalapiuose. Kaip pavyzdį galime pateikti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo svetainėje 2006 m. birželio 22 d. paskelbtus civilinės bylos Nr. 3K-3-235/2006 rezultatus[29]. Lentelėje (žr. priedą) nuasmeninta šios bylos šalių asmens duomenys, tačiau dalyje kur pateikta bylos esmė, pažeidžiant šalių teises, likę nenuasmeninti visi šalių asmens duomenys.

Be to, reikia pažymėti, kad visos nutartys priimtos iki 2006 m. sausio 1 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo svetainėje iki šiol skelbiamos nenuasmenintos. Mūsų nuomone, tai yra asmens duomenų pažeidimas ir jos turi būti neskelbiamos arba nuasmeninamos ir tuomet paskelbiamos.

Kalbant apie asmens duomenų neskelbimą teismų procesiniuose sprendimuose skelbiamuose internete, mūsų nuomone, baudžiamųjų bylų nuosprendžiuose reikėtų palikti nenuasmenintus nuteistųjų asmenų duomenis, nes žmogaus teisės ir laisvės tradiciškai apibrėžiamos pareigų ir atsakomybės, pilietiškumo kontekste. Jeigu moralinių sprendimų ir poelgių leidžiamumo kriterijus praradęs žmogus beatodairiškai piktnaudžiauja savo laisvėmis, priešpastato save visuomenei, peržengia įstatymo nustatytas ribas, jis negali besąlygiškai remtis konstituciniu privataus gyvenimo neliečiamumo principu. Jeigu žmogus tyčia pažeidžia įstatymus, visuomenėje nusistovėjusias dorovės teisės normas, daro nusikaltimus, jis negali tikėtis visiškos savo teisių apsaugos, nes pats savo elgesiu pažeidžia kitų žmonių teises ir laisves. Todėl, mūsų nuomone, nuteistųjų asmens duomenis nuosprendžiuose reikėtų skelbti, jų nenuasmeninant. Manome, kad tai būtų savotiška prevencijos priemonė, nes viena iš priešingo teisei elgesio pasekmių yra visuomenės pasmerkimas, kuris praktiškai neįmanomas nežinant asmens duomenų.

[28] Teismų tarybos 2005 m. rugsėjo 9 d. nutarimu Nr. 13 P - 378 patvirtinta Teismų sprendimų, nuosprendžių, nutarimų ir nutarčių skelbimo internete tvarka. 11 punktas.
[29] http://www.lat.litlex.lt/skelbima/civ/06.22.htm prisijungimo laikas 2006-06-22.

Tačiau mes visiškai sutinkame, kad civilinėse bylose priimamuose sprendimuose ir nutartyse, kurios skelbiamos viešai internete, būtina panaikinti asmens duomenis.

Taigi galime teigti, kad teismų internetinių svetainių privatumo politika yra gana griežta asmens duomenų apsaugos požiūriu.

Kalbant apie kitų institucijų internetines svetaines, pažymėtina, kad kai kurios iš jų laikosi visai kitokios privatumo politikos. Pavyzdžiui, Vyriausioji administracinių ginčų komisija. Jos oficialiame internetiniame tinklalapyje skelbiami sprendimai, kuriuose paliekami nepakeisti asmens duomenys, išskyrus atvejus kai duomenys liečia valstybės, tarnybos, profesinių, komercinių, banko, įvaikinimo ar kitų teisės aktų saugomas paslaptis. Šios valstybinės institucijos internetiniame tinklapyje skelbiamus sprendimus galima paskaityti tik turint vartotojo slaptažodį, kuris suteikiamas visiems užsiregistravusiems per elektroninį paštą.

Mūsų nuomone, Vyriausioji administracinių ginčų komisija turėtų pasekti teismų pavyzdžiu ir taip pat skelbti savo sprendimus su nuasmenintais asmens duomenimis, nes toks skelbimas gali pažeisti pareiškėjų teises.

2.2. Valstybinės mokesčių inspekcijos internetinės svetainės privatumo politika

Kalbant apie Valstybinės mokesčių inspekcijos internetinės svetainės privatumo politiką, pirmiausia reikia pabrėžti, kad Valstybinė mokesčių inspekcija įgyvendindama jai priskirtas funkcijas, lyginant su kitomis valstybės institucijomis, teikia labai didelį ratą elektroninių paslaugų.

Pirmiausia tai – elektroninis deklaravimas, kuris labai artimai susijęs asmens duomenų apsauga. Gyventojai, sudarę Gyventojų deklaracijų ir prašymų formų teikimo elektroniniu būdu sutartis, patvirtintas Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2004 m. kovo 10 d. įsakymu Nr. VA-33 „Dėl Gyventojų deklaracijų ir prašymų formų teikimo elektroniniu būdu“[30] gali teikti deklaracijas elektroniniu būdu.

Norėdamas mokesčių deklaracijas teikti elektroniniu būdu gyventojas su VMI turi sudaryti deklaracijų teikimo elektroniniu būdu sutartį (toliau – sutartis). Sutartis nustato pasirašančių šalių teises ir atsakomybę. Tipinė sutarties forma ir elektroninių deklaracijų teikimo taisyklės yra patvirtintos Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (toliau – VMI prie FM) viršininko 2004 m. liepos 9 d. įsakymu Nr. VA-133. Ir sutarties formą, ir elektroninių deklaracijų teikimo taisykles galima rasti VMI interneto svetainėje (www.vmi.lt) skyrelyje „El. Paslaugos”.

Siekiant apsaugoti asmens duomenis gyventojas turi turėti savo internetinės bankininkystės sistemą. Šiuo metu deklaracijų teikimo el. būdu sutartis gali sudaryti Hansabanko, Medicinos banko, NORD/LB, PAREX banko, SAMPO, SEB Vilniaus banko, Šiaulių banko, SNORO ir Ūkio banko elektroninių paslaugų vartotojai.

Registracija į elektroninių duomenų sistema (toliau – EDS) per Bankų internetinės bankininkystės sistemą yra skirta tik gyventojų asmens tapatybei identifikuoti. Identifikavimui EDS panaudojami Banko turimi asmens duomenys (vardas, pavardė, asmens kodas), jokia kita Banko turima informacija (pvz., sąskaitų, piniginių operacijų ir kt.) iš banko sistemos nėra teikiama.

Gyventojai, kurie nesinaudoja internetinės bankininkystės paslaugomis, sutartis gali sudaryti apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos (toliau –AVMI) skyriuje. Sudarant sutartį, su

[30] Valstybės žinios, 2004, Nr. 40-1319.

savimi gyventojas privalo turėti tapatybę patvirtinantį dokumentą (Lietuvos Respublikos piliečio pasą arba asmens tapatybės kortelę) ir, jei sutartį pasirašo įgaliotas asmuo ar sutartyje nurodoma, kad deklaracijas teiks įgaliotas asmuo, - atitinkamus notaro patvirtintus įgaliojimus.

Sudarant sutartį, reikia pateikti atitinkamus duomenis, tokius kaip asmens kodą, vardą ir pavardę, gyvenamosios vietos adresą, el. pašto adresą, informacinių pranešimų siuntimui. Šiuos duomenis galima pateikti iš anksto per VMI interneto svetainės www.vmi.lt skyrelio „El. paslaugos“ „Pažymų užsakymas ir prašymų teikimas“ „Prašymas EDS sutarčiai sudaryti“ aplikaciją. VMI skyrius, gavęs minėtus duomenis, per 5 darbo dienas paruošia sutartį ir informuos, kada galima atvykti ją pasirašyti. Po sutarties sudarymo, į sutartyje nurodytą el. pašto dėžutę bus išsiųsti prisijungimo prie EDS duomenys (vartotojo vardas ir pirmo prisijungimo slaptažodis).

Turint šiuos duomenis deklaracijas galima pildyti trimis būdais:

1. Internetu;
2. Internetu interaktyviai (on-line);
3. Elektroniniu paštu.

Sudarius Sutartį, joje nurodyto asmens, teiksiančio deklaracijas elektroniniu būdu, elektroninio pašto adresu išsiunčiamas EDS vartotojo vardas ir pirminis prisijungimo slaptažodis. Elektroniniu paštu gavęs šiuos duomenis asmuo turi:

- Prisijungti prie EDS svetainės;
- Skyrelyje „EDS vartotojams“ įvesti elektroniniu paštu gautą vartotojo vardą ir slaptažodį;
- Įvedęs šiuos duomenis asmuo turi pakeisti pirminio prisijungimo slaptažodį, t.y. sukurti ir du kartus įvesti savo sugalvotą slaptažodį;
- Patikrinti savo el. pašto dėžutę ir įvesti gautą laikiną seanso slaptažodį (galioja 30 min.);
- Sėkmingai prisijungus, pasirinkti mokesčių mokėtoją, už kurį bus teikiama deklaracija (jei priskirtas daugiau nei vienas) ir skyrelyje „Deklaravimas" pradėti deklaracijos teikimo procedūras.

Taigi siekiant užtikrinti asmens duomenų apsaugą VMI taiko laikinuosius slaptažodžius. Laikini seanso slaptažodžiai siunčiami kiekvieną kartą prisijungiant prie EDS. Tai yra papildoma saugumo priemonė, kurios galima atsisakyti sėkmingai prisijungus prie EDS skyrelyje „Ryšio priemonės“. Kiekvieną kartą pakeitus slaptažodį el. paštu asmuo gauna pranešimą apie slaptažodžio pakeitimą, tačiau naujasis slaptažodis nenurodomas.

Asmuo elektroniniu būdu teikia Deklaracijas savarankiškai arba teisės aktų nustatyta tvarka per įgaliotą atstovą. Asmens įgaliotas atstovas turi būti įregistruotas EDS vartotoju (sudaryti Sutartį) ir teikti Asmens Deklaracijas elektroniniu būdu per EDS mokesčių deklaracijų formų teikimo elektroniniu būdu taisyklių nustatyta tvarka[31].

Fizinis asmuo, sudaręs Sutartį elektroniniu būdu, norėdamas įgalioti kitą asmenį teikti jo Deklaracijas elektroniniu būdu, turi atvykti į nuolatinės gyvenamosios vietos AVMI teritorinį skyrių ir pateikdamas laisvos formos prašymą nurodyti įgalioto atstovo duomenis (fizinio asmens vardą, pavardę, asmens kodą, nuolatinės gyvenamosios vietos adresą, juridinio asmens pavadinimą, mokesčių mokėtojo identifikacinį numerį, buveinės adresą, kontaktinius duomenis). Kartu su prašymu turi būti pridedami atitinkami atstovavimą patvirtinantys dokumentai (jų patvirtintos kopijos) ir nurodomas įgaliojimo galiojimo terminas.

Asmens elektroniniu būdu pateikta Deklaracija turi tokią pat juridinę galią kaip Asmens pasirašyta ir įprasta tvarka pateikta Deklaracija[32].

Kalbant apie privatumo politiką teikiant minėtas elektronines paslaugas, pažymėtina, kad VMI imasi visų reikiamų apsaugos priemonių siekiant apsaugoti asmens duomenis. Pirmiausia ji naudojasi bankų asmens identifikavimo sistemomis, taip pat elektroniniu paštu bei suteiktais nuolatiniais ir laikinais slaptažodžiais.

Be šių priemonių, asmens duomenų apsaugą padeda sustiprinti ir mokesčių deklaracijų formų teikimo elektroniniu būdu sutartys, pagal kurias gyventojai įsipareigoja:

- užtikrinti naudojamų autentifikavimo EDS priemonių saugumą ir slaptumą, neperduoti šių priemonių tretiesiems asmenims. Iškilus grėsmei, kad Asmens autentifikavimo priemones gali sužinoti tretieji asmenys arba kai jos tapo žinomos tretiesiems asmenims, Asmuo, nedelsdamas, ne vėliau kaip kitą darbo dieną, turi informuoti apie tai Inspekciją ir kreiptis su prašymu dėl autentifikavimo priemonių pakeitimo;

- teikdamas Deklaracijas elektroniniu paštu, naudoti tik savo asmeninį elektroninio pašto adresą įregistruotą EDS;

- asmuo, teikiantis Deklaracijas per įgaliotą atstovą, apie įgaliojimų nutraukimą turi nedelsdamas, ne vėliau kaip kitą darbo dieną, raštu pranešti Inspekcijai.

[31] Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2004 m. liepos 9 d. įsakymu Nr. VA-133 patvirtintos Mokesčių deklaracijų formų teikimo elektroniniu būdu taisyklės.
[32] Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2004 m. liepos 9 d. įsakymu Nr. VA-133 patvirtintos Mokesčių deklaracijų formų teikimo elektroniniu būdu taisyklės.

Asmuo, neužtikrinęs autentifikavimo priemonių saugumo, perdavęs jas tretiesiems asmenims ir/ar laiku nepranešęs Inspekcijai apie tai, visiškai atsako už pasekmes.

O VMI pagal šias sutartis įsipareigoja:

1. konsultuoti Asmenį Deklaracijos teikimo elektroniniu būdu klausimais;

2. gavusi Asmens Deklaraciją elektroniniu būdu, ne vėliau kaip per 24 valandas informuoti Asmenį apie Deklaracijos priėmimą EDS;

3. gavusi Asmens pranešimą apie autentifikavimo priemonių praradimą ar jų perdavimą tretiesiems asmenims, nedelsdama, ne vėliau kaip kitą darbo dieną, blokuoti galimybę Asmens vardu prisijungti prie EDS ir pateikti Deklaracijas elektroniniu būdu;

4. gavusi raštu Asmens prašymą, pakeisti suteiktas ar išduoti naujas autentifikavimo priemones;

5. užtikrinti savo informacinės sistemos saugumą;

6. elektroniniu būdu pateiktų Deklaracijų duomenis ir kitą susijusią informaciją laikyti paslaptyje[33].

Inspekcija neatsako:

1. už tai, kad dėl telekomunikacijos tinklų gedimų Asmuo negalės prisijungti prie EDS arba kad dėl tokių gedimų bus prarasti ar iškraipyti elektroniniu būdu teikiamų Deklaracijų duomenys;

2. už Deklaracijų duomenų pakeitimą, įvykusį jų pateikimo metu.

Taigi, kaip matome, VMI sukūrusi visą eilę asmens duomenų apsaugos priemonių, skirtų apsaugoti gyventojų teikiamų asmens duomenų apsaugą.

Tačiau tokia apsauga, mūsų nuomone, gali apsaugo asmens duomenis nuo eilinių kitų vartotojų, nes deklaravimas el. pašto pagalba konfidencialumo atžvilgiu labai pavojingas.

Dažniausia konfidencialumo rizika, iškylanti naudojant el. paštą, yra susijusi su vartotojo nesugebėjimu lengvai ir efektyviai panaikinti el. pašto žinutę po to, kai ji yra nusiunčiama arba gaunama, kadangi pasinaudojus ištrynimo funkcija žinutė nebūtinai bus pašalinta iš sistemos. Tokiu atveju yra gana nesudėtinga kitam tos pačios įrangos vartotojui ar sistemos valdytojui, jeigu įranga yra prijungta prie tinklo, atstatyti žinutę, kurią vartotojas ištrynė ir mano, kad ji yra sėkmingai pašalinta iš sistemos. Ši problema nebūtinai yra susijusi su el. paštu, tačiau ji ypatingai

[33] Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2004 m. liepos 9 d. įsakymu Nr. VA-133 patvirtinta Mokesčių deklaracijų formų teikimo elektroniniu būdu sutartis.

yra aktuali šiame kontekste. Norint išspręsti šią problemą, sistemos turėtų būti suprojektuotos taip, kad ištrynimo funkcijos aktyvavimas iš tikrųjų pašalintų informaciją iš sistemos[34].

Be to, speciali techninė ir programinė kompiuterinė įranga gali būti naudojama duomenų srautų stebėjimui tinkle. Tokia įranga vadinama sniferiais *(Sniffing)*. Ši įranga gali įrašyti visus duomenų paketus, praeinančius pro jos instaliavimo vietą tinkle, dekoduoti nešifruotus duomenų srautus ir pateikti juos aiškiu tekstu. Paprasčiausias *sniffer* pavyzdys gali būti personalinis kompiuteris, prijungtas prie tinklo su specialia programine įranga. Kadangi šios priemonės yra pasyvios, jų veikimo aptikti tinkle yra praktiškai neįmanoma.

Jei *Sniffer* yra instaliuotas interneto centriniuose mazguose arba sandūrose, jo pagalba galima slaptai stebėti ir peržiūrėti el. pašto turinį ir/arba srautų duomenis dideliu mastu, pasirenkant tam tikras charakteristikas, paprastai - raktažodžius.

Tačiau kalbant apie paprastus vartotojus pažymėtina, kad VMI naudojamos elektroninės bankininkystės paslaugos asmens duomenų apsaugos atžvilgiu yra saugios. Atliktų tyrimų metu nustatyta, kad bankai geriausiai, lyginant su kitais tirtais elektroninių paslaugų tiekėjais, vykdo Lietuvos Respublikos asmens duomenų apsaugos įstatymo reikalavimus (70 procentų yra užsiregistravę asmens duomenų valdytojais ADA registre)[35]. Bankų teikiamos naujos paslaugos yra paruoštos kokybiškai – svetainėse pateikiamas pilnas ir aiškus teikiamų paslaugų aprašymas. Bankų renkama informacija apie asmenį yra saugoma patikimai ir tokią informaciją perimti primityviais ir paprastais būdais neįmanoma.

Kalbant apie pačią duomenų rinkimo ir tvarkymo procedūrą VMI, pažymėtina, kad asmens duomenys paprastai surašomi į procedūrai pritaikytus dokumentus ir vėliau perkeliami į kompiuterinę duomenų bazę. Vėliau jie papildomi ir atnaujinami. Atnaujinant duomenis, duomenų subjektas procedūroje dažniausiai nedalyvauja ir paprastai nežino apie šį procesą. Tai gali būti duomenys apie asmens socialines išmokas, mokesčių inspekcijos įrašai apie atsiskaitymus už eilinius kalendorinius metus ir t. t. Bendras tokių procedūrų bruožas tas, kad jos vykdomos nereguliariai sunkiai prognozuojamu laiku. Informacija saugoma duomenų bazėse, kurios neturi tiesioginės interneto sąsajos su asmens duomenų subjektu ar kitu vartotoju, todėl ši asmens duomenų rinkimo bei saugojimo tvarka yra palyginti saugi. Be to, pažymėtina, kad VMI internetiniuose tinklapiuose deklaruojant asmeniui turtą niekur nenurodoma kaip bus naudojama surinkta informacija, kaip ir kiek laiko bus saugoma (naudojama) surinkta informacija. Taip pat

[34] Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos Rekomendacijos asmens duomenų apsaugai internete. Vilnius, 2001.
[35] www.vmi.lt prisijungimo laikas 2006-09-21.

nepranešama informacijos teikėjui - svetainės lankytojui apie jo teisę ir galimybę nuspręsti - leisti ar neleisti platinti pateiktą apie save informaciją, galimybę ir būdus apriboti (uždrausti) teikiamos informacijos panaudojimą (platinimą), teisę pakeisti (panaikinti) pateiktą informaciją. Svetainėje taip pat nenurodoma informacijos apsaugos ir asmens duomenų apsaugos politika, taisyklės, šios apsaugos tvarką reglamentuojantys dokumentai, informacijos apsaugos priemonės.

2.3. Nacionalinės mokėjimo agentūros prie LR ŽŪM privatumo politika

Nacionalinė mokėjimo agentūra prie Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos (toliau – agentūra) yra antra pagal daugiausia elektroninių paslaugų teikianti valstybės institucija po mokesčių inspekcijos.

Agentūra, siekdama efektyvesnio paramos kaimo plėtrai administravimo, sukūrė informacinį interneto portalą, kuriame žemdirbiai gali individualiai rasti visą jiems reikalingą informaciją apie jų gaunamą paramą.

Per sukurtą interneto portalą galima prisijungti prie NMA elektroninių duomenų bazių, kuriose kaupiama informacija apie ūkininkams skiriamą tiesioginę paramą ir Kaimo plėtros 2004-2006 m. plano (KPP) paramos priemones. Čia žemdirbiai gali pasitikrinti savo pateiktų paraiškų duomenis, bei jose nustatytus neatitikimus, atliktų patikrų rezultatus, apskaičiuotas ar jau išmokėtas paramos sumas[36].

Agentūra kasmet gauna apie 500 tūkstančių paraiškų, o bendra administruojamos paramos suma siekia apie pusantro milijardo litų. Reikia pripažinti, kad nagrinėdama tokį didžiulį paraiškų kiekį, agentūra sulaukdavo kritikos, kad žemdirbiai nėra informuojami, kada gali tikėtis atsakymų, dėl paramos patvirtinimo ar gaunamų išmokų. Sukurto informacinio portalo pagalba žemdirbiai gali operatyviai gauti visą jiems reikalingą informaciją apie agentūros administruojamą paramą[37].

Informacinis portalas naudingas ne tik žemdirbiams: prie jo prisijungti taip pat galės NMA teritorinių skyrių, Žemės ūkio ministerijos, savivaldybių bei kitų su paramos administravimu susijusių institucijų darbuotojai. Tai padeda efektyviau administruoti kaimo

[36] Informacinės technologijos užtikrins spartesnį paramos administravimą. www.nma.lt prisijungimo laikas 2006-10-12.
[37] Socialiniams partneriams pristatytos paramos administravimo naujovės. www.nma.lt prisijungimo laikas 2006-10-12.

plėtrai ES skiriamas lėšas, kadangi jas skirstantys specialistai gali greičiau tarpusavyje keistis jiems reikalinga informacija.

Tačiau siekiant užtikrinti asmenų privatumą, prisijungti prie duomenų bazės galintys asmenys turi skirtingas informacijos peržiūros funkcijas. Pavyzdžiui, savivaldybių darbuotojai negali sužinoti informacijos apie konkrečias ūkininkams skiriamos paramos sumas, tai prieinama tik patiems žemdirbiams[38].

Prie agentūros informacinio interneto portalo https://portal.nma.lt siekiant užtikrinti asmens duomenų apsaugą galima prisijungti tik per elektroninę bankininkystę. Manome, kad Lietuvoje išvystyta elektroninės bankininkystės sistema, yra pakankamai saugus ir patikimas būdas asmenims identifikuoti. Lietuvoje elektronine bankininkyste aktyviai naudojasi apie 1,2 milijono asmenų[39]. Be to, asmenų identifikavimas per elektroninės bankininkystės sistemas nereikalauja didelių investicijų į aparatinę įrangą, nereikalauja jokių papildomų išlaidų vartotojui (įsigyti kortelių skaitytuvo ar pan.).

Asmuo, sudarydamas banko sąskaitos sutartį su banku, patvirtina banko darbuotojui savo tapatybę, pateikdamas asmens dokumentą, pateikdamas savo parašo pavyzdį. Tikimybė, kad sąskaita bus atidaryta kito asmens vardu, yra mažai tikėtina. Be to, asmuo nebūtų suinteresuotas kam nors atskleisti savo pinigų sąskaitos prieigos kodus. Bankas, atpažinęs ir prijungęs prie sistemos savo vartotoją, perduoda vartotojo duomenis ir vartotojo sąsają į agentūros serverį patvirtindamas (pasirašydamas), kad tai tikrai tas asmuo, kuris sudarė elektroninės bankininkystės sutartį. Banko perduodami duomenys: asmens kodas, vardas, pavardė.

Galimų problemų užtikrinant patikimą asmens identifikavimą gali kelti banko darbuotojų nesąžiningumas. Bankas gali jungtis prie agentūros serverio apsimesdamas klientu. Dėl to, sudarant atitinkamas sutartis su bankais, būtina nustatyti aiškius reikalavimus, kuriuos turi atitikti tiek banko techninė įranga, tiek banko personalas.

Kalbant apie komercinių bankų dalyvavimą šiame procese identifikuojant asmenis pažymėtina, kad bankų įtraukimas į šį procesą turi daug privalumų. Lietuvos komerciniai bankai turi sukūrę pakankamai saugias ir patikimas internetinės bankininkystės sistemas su mechanizmais, klientams identifikuoti. Internetine bankininkyste Lietuvoje šiuo metu naudojasi, kaip jau minėta, apie 1,2 milijono asmenų, be to šia sistema galima naudotis ir esant užsienyje.

[38] Žemdirbiams – naujas interneto portalas apie paramą. www.nma.lt prisijungimo laikas 2006-10-13.
[39] Duomenys gauti iš Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie LR Vyriausybės. www.ipvk.lt prisijungimo laikas 2006-11-10.

Asmenų identifikavimas per internetinės bankininkystės sistemas nereikalauja didelių investicijų į aparatinę įrangą, o gyventojai neturi jokių papildomų išlaidų norint susižinoti informaciją apie save agentūros informaciniame interneto portale https://portal.nma.lt.

Manome, kad vienintelis šios sistemos trūkumas, kad agentūros informaciniu interneto portalu https://portal.nma.lt negali pasinaudoti asmenys, kurie neturi internetinės bankininkystės sutarčių.

Kita agentūros internetiniame tinklapyje skelbiama paslauga labai artimai susijusi su asmens duomenų apsauga – agentūroje veikianti pasitikėjimo telefono linija. Telefonu Vilniuje 8 5 2607901 bet kuriuo paros metu gyventojai gali anonimiškai informuoti NMA apie asmenis ar įvykius, susijusius su neteisėtu valstybės ir ES paramos lėšų panaudojimu ar skirstymu. Pasitikėjimo telefonu bus galima pranešti apie asmenų, gaunančių ar pretenduojančių gauti valstybės ir ES paramą, piktnaudžiavimą ar bandymus neteisėtai pasisavinti paramos lėšas, o taip pat ir – apie NMA darbuotojų nesąžiningus veiksmus ar kitų institucijų atstovų bandymus įtakoti paramos lėšų skirstymą[40].

Tokią informaciją anonimiškai galima pranešti ir NMA interneto svetainėje specialiai tam sukurtoje skiltyje. Agentūra garantuoja, kad pasinaudojus šia paslauga asmens duomenys liks paslaptyje[41].

Na ir trečia elektroninė paslauga teikiama agentūroje – klausimų ir atsakymų rubrika, kurioje asmenys pateikią klausimą atsakymą gauna per parą nuo pateikto jiems rūpimo klausimo.

Taigi apibendrintai galima teigti, kad asmens duomenų apsaugos lygis agentūros internetiniame tinklapyje yra labai aukštas ir eilinis vartotojas niekaip negali sužinoti kito asmens duomenų. Informacijos nutekėjimas galimas tik įsilaužus į tam tikro asmens elektroninės bankininkystės sistemą, o tai kaip žinome ne labai neįmanoma, nes bankai naudoja labai patikimas, nuolat atnaujinamas informacinės apsaugos sistemas.

[40] Informacinės technologijos užtikrins spartesnį paramos administravimą. www.nma.lt prisijungimo laikas 2006-10-12.
[41] www.nma.lt prisijungimo laikas 2006-10-12.

2.4. VSDFV internetinės svetainės privatumo politika

Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija (toliau – Inspekcija), siekdama gerinti savo veiklą bei sužinoti visuomenės nuomonę apie duomenų apsaugą Lietuvoje, užsakė reprezentatyvią Lietuvos gyventojų apklausą. Apklausą 2006 m. liepos mėn. atliko Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“. Buvo apklausta virš 1 000 Lietuvos gyventojų nuo 18 m. Remiantis apklausos duomenimis, nustatyta, kad beveik pusę Lietuvos gyventojų domina, kaip tvarkomi ir saugomi jų asmens duomenys, tačiau didžioji dalis respondentų (74 proc.) nežino apie įstatymų jiems suteikiamas teises asmens duomenų apsaugos srityje. Šio tyrimo metu paaiškėjo, kad Lietuvos gyventojų nuomone, tinkamiausiai asmens duomenis tvarko Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (VSDFV).

Tačiau vien tik pagal gyventojų apklausas negalima spręsti apie valstybinių institucijų, šiuo atveju, teisės aktų, reglamentuojančių asmens duomenų apsaugą, laikymąsi. Reikia pažymėti, kad nors VSDFV Lietuvoje kaupia ir apdoroja daugiausia asmens duomenų, lyginant su kitomis institucijomis, šios valstybinės institucijos asmens duomenų apsaugos lygis ypač žemas.

VSDFV informacinę sistemą sudaro šios sistemos[42]:

1. Draudėjų, apdraustųjų ir socialinio draudimo įmokų apskaitos taikomoji sistema;

2. Socialinio draudimo ir valstybinių pensijų skyrimo, mokėjimo bei apskaitos taikomoji sistema;

3. Pašalpų ir kompensacijų skyrimo ir mokėjimo bei nedarbingumo kontrolės taikomoji sistema;

4. Įmokų į pensijų kaupiamuosius fondus valdymo taikomoji sistema;

5. Valdymo informacinė taikomoji sistema;

6. Finansų valdymo taikomoji sistema;

7. Dokumentų valdymo taikomoji sistema;

8. Išmokų skyrimo ir mokėjimo pagal tarptautines sutartis, Europos Sąjungos teisyną ir nacionalinius teisės aktus, reglamentuojančius tarptautines išmokas, taikomoji sistema;

9. E-formų duomenų, reikalingų įgyvendinti ES Reglamentus dėl migruojančių asmenų socialinės apsaugos sistemų koordinavimo, rinkimo ir valdymo taikomoji sistema;

[42] Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus 2006 m. sausio 18 d. įsakymu Nr. V-25 patvirtinta Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos informacinės sistemos vystymo strategija.

10. Taikomoji sistema, skirta klientų aptarnavimui elektroniniu būdu.

Šioje informacinėje sistemoje tvarkoma labai daug asmens duomenų praktiškai apie visus Lietuvos gyventojus. Siekiant padidinti VSDFV informacinės sistemos tarnybinių stočių panaudojimo efektyvumą, patikimumą, saugumą bei užtikrinti Fondo valdybos IS darbingumą nenumatytų situacijų atveju:

1. Fondo administravimo įstaigų informacinės duomenų bazės aptarnavimui naudojami tarnybinių stočių klasteriai;

2. Taikomųjų programų aptarnavimui – ne mažiau kaip dviejų taikomųjų programų tarnybinių stočių sistema, automatiškai paskirstanti vartotojų jungimąsi prie vienos ar kitos stoties.

3. Centriniams duomenims saugoti naudojami duomenų masyvai.

4. Visa pagrindiniame duomenų centre esanti įranga pajungiama per vieningą nepertraukiamo maitinimo šaltinį (UPS).

5. Elektros maitinimas tiekiamas iš dviejų nepriklausomų elektros šaltinių arba įrengiamas vietinis elektros generatorius.

6. Rezervinis nuotolinis duomenų centras užtikrina tik dalies vartotojų darbą atliekant būtiniausias funkcijas (laidojimo pašalpų skyrimas ir pan.) globalios avarijos atveju pagrindiniame duomenų centre.

7. Duomenų teikimui – gavimui iš išorinių organizacijų naudojamas atskiras (nuo CIDB aptarnaujančios įrangos atskirtas) serveris.

8. Visa CIDB infrastruktūra turi būti aprūpinta techniniais resursais, išlaikant nuo 20% iki 30% pertekliaus rezervą.

9. Visa CIDB infrastruktūra privalo tenkinti aukšto patikimumo kompiuterinių sistemų reikalavimus, t.y. visi pagrindiniai mazgai turi būti dubliuoti, keičiami neišjungiant sistemos ir pan.

10. Duomenų centro tiek pagrindinės, tiek rezervinės patalpos privalo atitikti visus duomenų centrams (serverinės) keliamus bent jau minimalius fizinės prieigos, priešgaisrinius, kondicionavimo ir pan. reikalavimus[43].

Fondo administravimo įstaigų informacinei duomenų bazei aptarnauti naudojamos suderinamos su PA-RISC architektūra stotys, valdomos HP-UX operacinės sistemos. Taikomųjų

[43] Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus 2006 m. sausio 18 d. įsakymu Nr. V-25 patvirtinta Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos informacinės sistemos vystymo strategija.

programų tarnybinėms stotims naudojamos 32 bitų x86 architektūros stotys, valdomos „Windows Server 2003“ ar vėlesnės šios operacinės sistemos versijos. Elektroninio pašto, Internet svetainės palaikymui, maršrutizavimui vidiniuose tinkluose bei kitoms vidinėms reikmėms gali būti naudojamos suderinamos su x86 architektūra tarnybinės stotys, dirbančios Windows arba Linux platformose. Šio tipo stotyse galimas patikrinto ir stabiliai dirbančio „atviro kodo“ programinės įrangos naudojimas. Visas „įeinantis“ ir „išeinantis“ interneto ir elektroninio pašto srautas turi būti tikrinamas siekiant užkirsti kelią elektroninių virusų plitimui bei piktybiniam didelio kiekio elektroninių laiškų siuntinėjimui. Interneto ir elektroninio pašto srauto tikrinimui panaudojami techniniai autentifikavimo įrenginiai ir programų įranga. VSDFV uždrausta galimybė Internet tinkle esantiems resursams naudotis Fondo valdybos elektroninio pašto tarnybine stotimi elektroninio pašto išsiuntimui, tai yra leidžiama tik Fondo valdybos kompiuterinio tinklo vartotojams. VSDFV informacinės sistemos taikomųjų sistemų darbui testuoti sukurtos ir naudojamos testavimo aplinkos identiškos (bent operacinių sistemų bei kitos tarnybinių stočių programinės įrangos atžvilgiu) realioje veiklos aplinkoje dirbančioms stotims.

Nors atrodytų VSDFV sukurta patikima asmens duomenų apsaugos sistema, praktika rodo, jog VSDFV dažnai pažeidžiama asmens duomenų apsauga.

Pavyzdžiui, 2005 m. birželio mėnesį Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija nustatė, kad VSDFV pažeidžia teisės aktus, reglamentuojančius saugų duomenų tvarkymą. Inspekcija nustatė, kad VSDFV nėra patvirtintų fondo valdybos informacinės sistemos duomenų saugos nuostatų bei nėra paskirtas informacinės sistemos duomenų saugos įgaliotinis. Pasak tikrintojų, rasti ir kiti duomenų tvarkymo trūkumai - trūksta fizinės apsaugos, nepakankamai apsaugotos teritorinių skyrių duomenų bazių kopijos, yra kitų pažeidimų.

“Sodros” duomenų saugumu itin susirūpinta po to, kai 2005 m. balandžio pabaigoje operaciją atliekantiems policininkams, apsimetusiems pirkėjais, Rusijos pilietis pardavė “Sodros” centrinės klientų duomenų bazės kopiją už 10 tūkst. litų. Tuomet policija išsiaiškino, kad sulaikyti duomenų vagys juos pardavinėjo jau keletą metų. “Sodros” duomenų bazėje - informacija apie maždaug 1,5 mln. dirbančių Lietuvos gyventojų ir apie maždaug 100 tūkst. įmonių. Patikrinimą atlikusi inspekcija „Sodrai“ nurodė nedelsiant pašalinti duomenų saugos trūkumus ir atlikti informacinės sistemos saugos auditą[44].

[44] Prekybos „Sodros“ duomenimis pėdsakai veda į „Sodros“ duomenų bazes aptarnavusią bendrovę. http://www.delfi.lt/news/daily/crime/article.php?id=6577994&com=1&s=2&no=200 prisijungimo laikas 2006-10-12.

Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija, atsižvelgdama į 2005 m. birželio 27 d. dienraštyje ,,Respublika“ paskelbtame straipsnyje ,,Kauno ,,Sodra“ paskelbė diabetikų duomenis“ pateiktą informaciją bei vadovaudamasi Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymu, atliko asmens duomenų tvarkymo teisėtumo patikrinimą Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Kauno skyriuje ir nustatė asmens duomenų tvarkymo teisėtumo pažeidimų. VSDFV Kauno skyrius kompensacijų gavėjams atvirlaiškio forma (ne voke) išsiuntinėjo pranešimus, kuriuose buvo nurodyta ne tik asmens vardas, pavardė, gyvenamosios vietos adresas, bet ir atskleisti ypatingi asmens duomenys (šiuo atveju – cukriniu diabetu sergančių asmenų duomenys).

Pagal Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymą duomenys, susiję su fizinio asmens sveikata, laikomi ypatingais asmens duomenimis. Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatyme taip pat nustatyta, kad duomenų valdytojas ir duomenų tvarkytojas privalo įgyvendinti tinkamas organizacines ir technines priemones, skirtas apsaugoti asmens duomenims (taip pat ir ypatingiems) nuo atsitiktinio ir neteisėto sunaikinimo, pakeitimo, atskleidimo, nuo bet kokio kito neteisėto tvarkymo. Inspekcija atlikusi patikrinimą nustatė, kad VSDFV Kauno skyrius, atvirlaiškio forma (ne voke) siųsdamas pranešimus dėl kompensacijos gydomajam maitinimui mokėjimo nutraukimo, kuriuose buvo pateikti asmens duomenys, neįgyvendino tinkamų techninių priemonių, skirtų apsaugoti ypatingiems asmens duomenims nuo atsitiktinio ar neteisėto atskleidimo, taip pat nuo bet kokio kito neteisėto tvarkymo ir pažeidė Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymą. Inspekcija, vadovaudamasi Administracinių teisės pažeidimų kodeksu, surašė administracinio teisės pažeidimo protokolą VSDFV Kauno skyriaus direktoriui ir medžiagą perdavė nagrinėti Kauno miesto apylinkės teismui.

Asmens duomenų apsaugos pažeidimų VSDFV buvo nustačiusi ir Valstybės kontrolė. Valstybės kontrolė konstatavo, kad VSDFV informacinės sistemos priežiūrą atliko asmenys, kurie raštu nebuvo įsipareigoję saugoti asmens duomenų paslaptį. Todėl buvo pažeistas Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas.

VSDFV informacinė sistema yra sudėtinga tiek dėl savo didelės geografinės apimties, tiek dėl plataus teikiamų paslaugų spektro ir integralumo poreikio su kitomis valstybės institucijų informacinėmis sistemomis. Siekiant užkardinti asmens duomenų apsaugos pažeidimus Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyboje baigta diegti duomenų apsaugos sistema. Šiuo projektu siekiama apsaugoti įmonės duomenis ir užtikrinti galimybę jos darbuotojams saugiai keistis informacija. Projektą įgyvendino informacijos technologijų konsultacijų ir paslaugų bendrovė „Alna Intelligence“. „Alna Intelligence“ specialistai „Clearswift MIMEsweeper“ ir

„Symantec“ technologijų pagrindu sukūrė ir įdiegė apsaugos sistemą, kuri apsaugos įstaigos elektroninį paštą nuo virusų ir interneto šiukšlių („spam“). Naujoji sistema taip pat sudarys sąlygas užkirsti kelią konfidencialios informacijos nutekėjimui – technologija sugeba analizuoti, ar siunčiamuose pranešimuose nėra privačių asmens, įmonės ar kitų konfidencialių duomenų, ir, esant reikalui, automatiškai sustabdyti jų išsiuntimą. Sistema taip pat pastoviai tikrina, ar gaunamo pranešimo siuntėjo nėra nuolat atnaujinamuose „šiukšlintojų“ sąrašuose. Technologijos kūrėjų teigimu, „šiukšlintojų“ sąrašą sistema atnaujina kas 8 valandas.

Taigi, kaip matome, VSDFV asmens duomenų apsaugai ilgą laiką buvo skiriama nepakankamai dėmesio. Nors iki šiol asmens duomenų apsaugos pažeidimų, susijusių su asmens duomenų tvarkymu VSDFV internetiniame tinklapyje nenustatyta, tačiau atsižvelgiant į šios institucijos asmens duomenų tvarkymo patirtį, tikėtina, jog tokie pažeidimai galimi. Juolab, kad VSDFV teikia nemažai elektroninių paslaugų internetu. Tačiau jų plačiau nenagrinėsime, nes didžiąja dalimi panašios į kitų valstybės institucijų teikiamas internetines paslaugas asmenis identifikuojant elektroninės bankininkystės pagalba.

2.5. Kitų valstybės institucijų internetinių svetainių privatumo politika

Kalbant apie kitų valstybės institucijų internetinių svetainių privatumo politiką trumpai apžvelgsime Atviros Lietuvos fondo ir Lietuvos kompiuterininkų sąjungos atlikto privatumo ir saugumo lietuviškame internete tyrimo 2 etapo darbų rezultatus[45]. Buvo nagrinėjamos valstybės ir savivaldos institucijų interneto svetainės, tarp jų ir sveikatos apsaugos institucijų, universitetų, mokyklų.

Tyrimai buvo atliekami atskirose valstybinių institucijų grupėse. Buvo tirtos tokios Lietuvos valdžios institucijos kaip Prezidentūra, Seimas, Vyriausybė, ministerijos, departamentai, inspekcijos, komitetai.

Tyrimo metu nustatyta, kad visos valdžios institucijų interneto svetainės pakankamai tvarkingos ir periodiškai atnaujinamos, tačiau susirašinėjimo metu gali būti vartojami asmens duomenys, kurių apsauga nėra garantuojama. Finansų ministerijos interneto svetainė yra vienintelė, kurioje deklaruojama informacijos apsaugos problema.

Pagrindinių valdžios institucijų - Prezidentūros, Seimo, Vyriausybės interneto svetainėse neteikiamos individualizuotos viešosios paslaugos. Kiekvienoje iš pristatytų svetainių kaupiama daug aktualios informacijos, kurios sugadinimas ar sunaikinimas turėtų pakankamai negatyvias pasekmes, todėl siūloma duomenų apsaugos politiką realizuoti ir palaikyti.

Ištyrus Valstybinės mokesčių inspekcijos, "SoDros" ir muitinės svetaines, paaiškėjo, kad svetainėse nerenkami ir nėra viešai skelbiami asmeniniai duomenys, tik bendro pobūdžio statistinė informacija, darbuotojų elektroninio pašto adresai ir darbo telefonai.

Visose svetainėse vartotojams suteikiama galimybė užduoti klausimus. Valstybinės mokesčių inspekcijos, "SoDros" ir muitinės interneto svetainėse gausiai talpinama informacija apie konkrečią veiklą, bet nerenkami ir nėra viešai skelbiami asmens duomenys.

Minėto tyrimo metu buvo tikrintos ir visos Lietuvos savivaldybių svetainės. Asmens duomenų valdytojų valstybės registre yra registruota 62, tačiau tiek veikiančių savivaldybių interneto svetainių nė vienam tyrėjui nepavyko rasti. Savivaldybių interneto svetainės faktiškai atlieka tik informacinį vaidmenį. Beveik visose svetainėse galima rasti savivaldybės pareigūnų elektroninio pašto adresus, bet niekas privalomai neįpareigoja savivaldybės pareigūnus ir

[45] Lietuvos atvirojo fondo projekto "Privatumo ir saugumo lietuviškajame internete tyrimas. Antro etapo valstybės ir savivaldos institucijų interneto svetainėse naudojamos informacijos privatumo ir saugumo tyrimas". Dalykinė ataskaita. Vilnius, 2003. http://politika.osf.lt/inf_visuomene/dokumentai/PrivatumasIrSaugumas/2EtapoAtaskaita.pdf prisijungimo laikas 2006-10-21.

tarnautojus į elektroninius laiškus atsakyti. Nė vienoje tirtoje savivaldybės svetainėje nėra nuorodų apie privatumo politikos diegimą ir palaikymą, nuorodų į teikiamas viešąsias paslaugas - tik yra nurodyti daugumos pareigūnų elektroninio pašto adresai arba specialūs adresai klausimams.

Atviros Lietuvos fondo ir Lietuvos kompiuterininkų sąjungos atlikto privatumo ir saugumo lietuviškame internete tyrimo metu apklausus apie 150 Kauno technologijos universiteto Edukologijos instituto studentų, magistrantų bei mokytojų – neakivaizdininkų, buvo nustatyta, kad mokyklose moksleivių asmens duomenys dažnai kaupiami duomenų bazėse į tinklą neįjungtuose kompiuteriuose, duomenų bazės nėra pasiekiamos moksleiviams ar kitiems asmenims. Tyrimo metu nustatyta, kad asmens duomenų apsaugos problemos šiuo metu mokyklose dar nelaikomos aktualiomis. Dauguma mokytojų mano, kad kaupiamas per didelis asmens duomenų kiekis, tačiau akcentuojama, kad vadovaujamasi ministerijos reikalavimais. Vietinė administracija dažniausiai neprivalomus duomenis laiko privalomais, tad kaupiamų duomenų kiekis tampa didelis. Atitinkamai kaupiama informacija apie klasės auklėtojus[46].

Tyrimo metu paaiškėjo, kad asmens duomenų valdytojų valstybės registre yra registruoti tik penki universitetai, tačiau stojančiųjų į universitetus asmens duomenys yra saugomi patikimai ir informacijos netikslumo ar pakeitimo pavojus yra minimalus. Tyrimo autoriai teigia, kad būtinai reikia apmokyti personalą, kaip reikia tvarkyti ir saugoti asmens duomenis, taip pat būtina paruošti pedagogus, kurie gerai išmanytų asmens duomenų apsaugos problemas. Švietimo ir mokymo įstaigose ne visi darbuotojai, atsakingi už asmens duomenų tvarkymą, žino įstatymo reikalavimus. Asmens duomenys dažniausiai neteisėtai atskleidžiami dėl konkrečių žmonių ne kompetencijos arba aplaidumo.

[46] Lietuvos atvirojo fondo projekto "Privatumo ir saugumo lietuviškajame internete tyrimas. Antro etapo valstybės ir savivaldos institucijų interneto svetainėse naudojamos informacijos privatumo ir saugumo tyrimas". Dalykinė ataskaita. Vilnius, 2003. http://politika.osf.lt/inf_visuomene/dokumentai/PrivatumasIrSaugumas/2EtapoAtaskaita.pdf prisijungimo laikas 2006-10-21.

2.6. Tyrimo apibendrinimas

Autoriaus atlikto asmens duomenų apsaugos užtikrinimo valstybės institucijų internetinėse svetainėse tyrimo rezultatai pateikiami žemiau:

Valstybės institucija	Bendra informacija	Trūkumai	Incidentai
Teismai	Nuo 2005 m. rugsėjo 9 d., priėmus nutarimą dėl procesiniuose dokumentuose minimų asmens duomenų nuasmeninimo, teismuose užtikrinama asmens duomenų apsauga.	Iki šiol Lietuvos Aukščiausiojo Teismo interneto svetainėje skelbiami iki 2004 metų priimti procesiniai dokumentai.	---
Valstybinė mokesčių inspekcija	Užtikrinamas aukštas asmens duomenų apsaugos lygis. Teikiant internetines paslaugas naudojamasi internetinės bankininkystės, kuri yra labai patikima, papildoma apsauga.	VMI internetiniuose tinklapiuose deklaruojant turtą niekur nenurodoma kaip bus naudojama surinkta informacija, kaip ir kiek laiko bus saugoma (naudojama) surinkta informacija. Taip pat nepranešama informacijos teikėjui - svetainės lankytojui apie jo teisę ir galimybę nuspręsti - leisti ar neleisti platinti pateiktą apie save informaciją, galimybę ir būdus apriboti (uždrausti) teikiamos informacijos panaudojimą (platinimą), teisę pakeisti (panaikinti) pateiktą informaciją. Nenurodoma informacijos apsaugos ir asmens duomenų apsaugos politika, taisyklės, informacijos apsaugos priemonės.	---
Nacionalinė mokėjimo agentūra prie Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos	Duomenų apsaugos lygis agentūros internetiniame tinklapyje yra labai aukštas ir eilinis vartotojas niekaip negali sužinoti kito asmens duomenų. Informacijos nute-	---	---

	kėjimas galimas tik įsilaužus į tam tikro asmens elektroninės bankininkystės sistemą, o tai kaip žinome ne labai įmanoma, nes bankai naudoja labai patikimas nuolat atnaujinamas informacinės apsaugos sistemas.		
Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba	VSDFV yra daugiausia asmens duomenų tvarkanti valstybės institucija. Nors pastaruoju metu VSDFV asmens duomenų apsaugos sistema atnaujinta, šioje srityje egzistuoja nemažai problemų.	Nepakankamai patikima asmens duomenų apsaugos sistema, nepakankamai skiriama dėmesio asmens duomenų apsaugai, prastai apmokyti darbuotojai, kontrolės stoka.	2005 m. VDAI nustatė, kad VSDFV nėra patvirtintų fondo valdybos informacinės sistemos duomenų saugos nuostatų bei nėra paskirtas informacinės sistemos duomenų saugos įgaliotinis, trūksta fizinės apsaugos, nepakankamai apsaugotos teritorinių skyrių duomenų bazių kopijos. SODROS duomenimis prekiavo darbuotojai. VSDFV informacinės sistemos priežiūrą atliko asmenys, kurie raštu nebuvo įsipareigoję saugoti asmens duomenų paslaptį.

Kaip matyti iš lentelės daugumoje valstybės institucijų pakankamai gerai užtikrinama asmens duomenų apsauga, tačiau kai kuriose valstybinėse institucijose egzistuoja tam tikros problemos, kurias mūsų manymu, padėtų išspręsti naujų teisės aktų priėmimas, aktyvesnė asmens duomenų apsaugos laikymąsi kontroliuojančių institucijų veikla, darbuotojų mokymas ir t.t. Sekančiame skyriuje plačiau panagrinėsime, konkrečius valstybinių institucijų padarytus pažeidimus asmens duomenų apsaugos srityje, pateiksime pasiūlymus kaip šią problemą spręsti ir paanalizuoti galimus dėl Asmens duomenų apsaugos įstatymo pakeitimus.

3. ASMENS DUOMENŲ APSAUGOS PROBLEMOS VALSTYBĖS INSTITUCIJŲ INTERNETINĖSE SVETAINĖSE IR GALIMI JŲ SPRENDIMO BŪDAI

3.1. Valstybės institucijų pažeidimai padaryti asmens duomenų apsaugos srityje

Šioje dalyje trumpai aptarsime Valstybės institucijų padarytus asmens privatumo pažeidimus teikiant informaciją internetiniame tinklapyje.

Kalbant apie tokius pažeidimus pažymėtina, kad išanalizavus teismų ir Valstybinės asmens duomenų apsaugos inspekcijos praktiką, tokių pažeidimų galima rasti vos pora, todėl juos aptarus, trumpai panagrinėsime ir šių institucijų nagrinėtus pažeidimus padarytus naudojant asmens duomenis teikiant kitas ne elektronines paslaugas.

Vienas ryškiausių ir didesnį atgarsį visuomenėje turėjusių atvejų - Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos 2004 m. rugpjūčio 26 d. surašytas administracinio teisės pažeidimo protokolas Nijolei Steiblienei, Seimo Antikorupcijos komisijos pirmininkei, kuriame nurodyta, kad Seimo Antikorupcijos komisija 2004 m. liepos 19 d. posėdyje priėmė sprendimą paviešinti pranešimą apie įtarimą A. Janukoniui bei liudytojo V. Stasiūno apklausos protokolą. Komisijos pirmininkė žiniasklaidos priemonių atstovams perduodama pranešimo A. Janukoniui apie įtarimą kopiją, perdavė perteklinius A. Janukonio asmens duomenis – asmens kodą, gyvenamąją vietą. Komisijos pirmininkė žiniasklaidos priemonių atstovams perduodama liudytojo V. Stasiūno apklausos protokolo kopiją, perdavė perteklinius V. Stasiūno asmens duomenis – asmens kodą, gimimo datą, gimimo vietą, pilietybę, šeimyninę padėtį, gyvenamąją vietą, vairuotojo pažymėjimo numerį, išdavimo datą, išsilavinimą, namų telefono numerį, kitus telefono numerius, tuo pažeidė Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo 3 straipsnio 1 dalies 4 punktą ir 7 straipsnio 2 ir 3 dalis. Pagal Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo 24 straipsnio 1 dalį duomenų valdytojas ir duomenų tvarkytojas privalo įgyvendinti tinkamas organizacines ir technines priemones, skirtas apsaugoti asmens duomenis nuo atsitiktinio ar neteisėto sunaikinimo, pakeitimo, atskleidimo, taip pat nuo bet kokio kito neteisėto tvarkymo. Komisijos pirmininkė perduodama A. Janukonio bei V. Stasiūno perteklinius asmens duomenis neįgyvendino tinkamų organizacinių ir techninių priemonių, skirtų apsaugoti asmens duomenis nuo atsitiktinio ar neteisėto atskleidimo, tuo pažeidė

Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo 24 straipsnio 1 dalį. N. Steiblienės veika kvalifikuota pagal Administracinių teisės pažeidimų kodekso (toliau - ATPK) 214^{14} straipsnio 1 dalį[47].

Vilniaus miesto 2 apylinkės teismas 2004 m. rugsėjo 17 d. nutarimu N. Steiblienės administracinio teisės pažeidimo bylą nutraukė, nesant administracinio teisės pažeidimo, numatyto ATPK 214^{14} straipsnio 1 dalyje, įvykio ir sudėties. Teismas nurodė, kad administracinio teisės pažeidimo protokolas N. Steiblienei surašytas kaip Seimo Antikorupcijos komisijos pirmininkei, t. y. nekonkretizuojant – ar kaip fiziniam asmeniui, ar kaip duomenų valdytojui, ar kaip duomenų tvarkytojui. Seimo duomenų valdytojas – Seimo kanceliarija, jokių įgaliojimų dėl duomenų tvarkymo nei Seimo Antikorupcijos komisijai, nei jos pirmininkei N. Steiblienei nesuteikė. N. Steiblienė nebuvo nei įstatyme nurodyta duomenų valdytoja, nei duomenų tvarkytoja, todėl neturėjo Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo 24 straipsnio 1 dalyje numatytos pareigos įgyvendinti tinkamas organizacines ir technines priemones. Teismas nustatė, kad N. Steiblienė pateikė pranešimo apie įtarimą A. Janukoniui ir V. Stasiūno liudytojo apklausos protokolo kopijas, vykdydama Seimo Antikorupcijos komisijos sprendimą, kuriame buvo numatyta paviešinti minimus dokumentus pilna apimtimi, todėl jos veiksmai negali būti laikomi priešingu teisei kaltu veikimu.[48]

2004 m. rugsėjo 27 d. Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos (VDAI) pareigūnė surašė administracinio teisės pažeidimo (toliau – ATP) protokolą Z. Balcevičiui pagal ATPK 214^{14} straipsnio 1 dalį už Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo 3 straipsnio 1 dalies 4 punkto pažeidimą.

ATP protokole nurodyta, kad Vilniaus apskrities viršininko administracija 2004 m. gegužės 21 d. gavo pil. J. S. prašymą ištirti S. Z. veiksmų, įsigyjant žemės sklypus (duomenys neskelbtini), teisėtumą. 2004 m. liepos 19 d. Vilniaus apskrities viršininko administracija parengė atsakymą į minėtą prašymą (atsakymą pasirašė Vilniaus apskrities viršininko pavaduotojas Z. Balcevičius), kuriame, VDAI pareigūnės teigimu, nurodyti pertekliniai S. Z. asmens duomenys (gyvenamosios vietos adresas, S. Z. turimų žemės sklypų buvimo vieta, paskirtis, dydis, vertė), tuo pažeidžiant Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo 3 straipsnio 1 dalies 4 punkto reikalavimą, kad asmens duomenys turi būti tapatūs, tinkami ir tik tokios apimties, kuri būtina jiems rinkti ir toliau tvarkyti[49].

[47] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. gruodžio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N^{12} - 1541 – 04.
[48] Ten pat.
[49] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2005 m. balandžio 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N-1-700-05.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nurodė, kad Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo 3 straipsnis, kurio nuostatų pažeidimas inkriminuotas Z. Balcevičiui, jame įvardintų asmens duomenų tvarkymo principų laikymosi nesieja su asmens duomenų viešumo apimtimi, t.y. šie bendrieji principai taikytini visų asmens duomenų tvarkymui. Todėl Vilniaus apskrities viršininko administracija, kaip asmens duomenų tvarkytojas, vykdydama viešojo administravimo funkcijas (nagrinėdama J. S. prašymą), privalėjo vadovautis Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo 3 straipsnyje nurodytais bendraisiais duomenų tvarkymo principais[50].

Labai panašus atvejis nustatytas ir Klaipėdoje. Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos pareigūnė 2004 m. rugsėjo 30 d. surašė administracinio teisės pažeidimo protokolą V. Gusevui dėl LR ATPK 214[14] str. 1 d. numatyto administracinio teisės pažeidimo padarymo už tai, kad jis būdamas Klaipėdos apskrities viršininko administracijos Teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros skyriaus vyresn. specialistu 2004-05-31 rašte Z. J. dėl D. R. savavališkos statybos nurodė asmens vardą ir asmens kodą. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nurodė, kad byloje nustatyta, jog administracinėn atsakomybėn traukiamas asmuo Klaipėdos apskrities viršininko administracijos Teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros skyriaus vyresnysis specialistas V. Gusevas 2004-05-31 rašte Z. J. nurodė D. R. asmens kodą. Kolegija vertina, kad tokiu veiksmu V. Gusevas tvarkė D. R. asmens duomenis juos perduodamas kitam asmeniui (Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo 2 str. 3, 4 d.). Be to, šie duomenys buvo tvarkomi nesant teisėto tokių duomenų tvarkymo kriterijų, nurodytų Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo 5 str. 1 d. bei 7 str. 3 d. D. R. sutikimo dėl jos asmens duomenų (asmens kodo) tvarkymo nėra davusi, taip pat nėra nustatyta kito teisėto pagrindo ar būtinumo tokių duomenų tvarkymui. Pažymėtina, kad Z. J. prašydamas suteikti informaciją apie neteisėtą statybą, neprašė pateikti kokių nors D. R. asmens duomenų, todėl V. Gusevas rašte nurodydamas D. R. asmens kodą, pateikė asmens duomenis didesnės apimties, nei buvo būtina (Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo 3 str. 1 d. 4 p.)[51].

Apibendrinant galima teigti, kad valstybės institucijų pažeidimai asmens duomenų apsaugos srityje dažniausia susiję su didesnės negu reikia apimties asmens duomenų be asmens sutikimo pateikimu. Kiekvienu atveju teikdamos tretiesiems asmenims arba skelbdamos duomenis internetinėse svetainėse valstybės institucijos turi laikytis asmens duomenų apsaugos reikalavimų, atsižvelgti į pateiktų asmens duomenų joms kiekį ir t.t.

[50] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2005 m. balandžio 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N-1-700-05.
[51] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2005 m. sausio 27 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N^3-148-05.

3.2. Teisės aktų, reglamentuojančių asmens duomenų apsaugą, tobulinimo galimybės

Nuo 2004 m. kovo mėnesio iki 2005 m. birželio mėn. Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija kartu su Ludvig Boltzmann žmogaus teisių institutu (Austrija) vykdė PHARE programos Dvynių projektą LT02/IB-JH-02/03 „Asmens duomenų apsaugos administracinių ir techninių gebėjimų stiprinimas“ (toliau – PHARE Dvynių projektas). Šio projekto metu buvo nagrinėjami Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas bei kiti teisės aktai, susiję su duomenų apsauga, atliekamas nuodugnus šių teisės aktų tyrimas, lyginant juos su ES duomenų apsaugos *acquis* bei pateiktos rekomendacijos dėl Lietuvos Respublikos asmens duomenų apsaugos įstatymo tobulinimo.

Remiantis projekto rezultatais šiuo metu Lietuvos Respublikos Seimui pateiktas naujos redakcijos Lietuvos Respublikos asmens duomenų apsaugos įstatymo projektas. Teikiamo Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto (toliau – Įstatymo projektas) tikslas – Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatyme įtvirtinti nuostatas, apribojančias asmens kodo tvarkymą, reglamentuoti asmens duomenų tvarkymą, panaudojant vaizdo stebėjimo bei fiksavimo įrangą, Įstatymo 15 straipsnio nuostatas suderinti su Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymu (Žin., 2004, Nr. 69-2382), taip pat nustatyti asmenų skundų nagrinėjimo tvarką, reglamentuoti už duomenų apsaugą atsakingo asmens ar padalinio teisinį statusą.

Šiuo metu galiojančio įstatymo 1 straipsnio 3 dalies 1 punkte numatyta, kad Įstatymas taikomas Lietuvos Respublikoje įsteigtiems ir veikiantiems duomenų valdytojams. Atsižvelgiant į tai, Įstatymas netaikomas kitų valstybių duomenų valdytojų padaliniams, tvarkantiems duomenis Lietuvos Respublikoje, kadangi jie negali būti laikomi duomenų valdytojais, nes nėra juridiniai asmenys, ir dėl to kyla grėsmė, kad nebus užtikrinama asmenų privataus gyvenimo apsauga. Įstatymo projektu siekiama nustatyti, kad Įstatymas taikomas taip pat ir duomenų valdytojų padaliniams (filialams, atstovybėms), įsteigtiems ir veikiantiems Lietuvos Respublikos teritorijoje[52].

Atsižvelgiant į tai, kad oficialūs įgaliojimai tvarkyti asmens duomenis įstatymais ar kitais teisės aktais gali būti suteikti ne tik valstybės bei savivaldybių institucijoms, bet ir kitiems

[52] Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto (XP-1350).

subjektams, pvz., valstybės ar savivaldybių įmonėms ir kt., Įstatymo projekte įtvirtinama, jog teisėtas asmens duomenų tvarkymo kriterijus bus ir tuomet, kai siekiant užtikrinti svarbius visuomenės interesus, oficialius įgaliojimus įgyvendins duomenų valdytojas, nepriklausomai nuo jo statuso[53].

Praktikoje asmens kodas naudojamas per plačiai. Atsižvelgiant į tai, keičiamas Įstatymo 7 straipsnis, apribojant asmens kodo tvarkymą. Įtvirtinamos nuostatos, draudžiančios asmens kodą skelbti viešai, tvarkyti tiesioginės rinkodaros tikslais, taip pat įtvirtinama, kad jei įstatymai draudžia tvarkyti asmens kodą, tai duomenų subjekto sutikimas negali būti teisinis pagrindas tokiam tvarkymui. Įstatymo 7 straipsnio 3 dalies 4 punktas yra pripažįstamas netekusiu galios, o esant būtinumui tvarkyti asmens kodą, tokia teisė turėtų būti įtvirtinta atitinkamuose įstatymuose.

Įstatymo 12 straipsnio, reglamentuojančio asmens duomenų tvarkymą mokslinio tyrimo tikslais, taikymas kelia sunkumų tais atvejais, kai atliekamas istorinis tyrimas, todėl Įstatymas pildomas 12^1 straipsniu, kuris įtvirtina nuostatas dėl asmens duomenų tvarkymo istorinio tyrimo tikslais. Numatomas asmens duomenų tvarkymo istorinio tyrimo tikslais reguliavimas, pateikiamas asmens duomenų tvarkymo istorinio tyrimo tikslais apibrėžimas.

Dabar galiojančiame Įstatyme nereglamentuojamas asmens duomenų tvarkymas naudojant vaizdo stebėjimo ir fiksavimo įrangą. Atsižvelgiant į 2005 metų rugsėjo mėnesio Žmogaus teisių stebėjimo instituto analitinę apžvalgą „Vaizdo stebėjimo kamerų panaudojimas ir žmogaus teisės“ Įstatymo 2 straipsnis pildomas nauja sąvoka „vaizdo stebėjimas“, taip pat Įstatymas pildomas nauju 15^1 straipsniu „Vaizdo stebėjimas“, reglamentuojančiu asmens duomenų tvarkymą naudojant vaizdo stebėjimo ir fiksavimo įrangą[54].

Atsižvelgiant į Direktyvos 95/46/EB 11 straipsnio 2 dalį bei į tai, kad praktikoje tvarkant asmens duomenis ne tik statistikos arba istoriniais ar mokslinio tyrimo tikslais taip pat gali būti sunku ar neįmanoma informuoti duomenų subjektų, keičiama Įstatymo 18 straipsnio 4 dalis, nustatant išimtį nepriklausomai nuo to, kokiais tikslais yra tvarkomi asmens duomenys, bet susiejant tai su duomenų subjekto informavimą apsunkinančiomis sąlygomis, t.y., dideliu duomenų subjektų skaičiumi, duomenų senumu, nepagrįstai didelėmis sąnaudomis[55].

[53] Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo pakeitimo įstatymo projektas (XP-1350).
[54] Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto išvada Dėl Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto (XP-1350). 2006 m. birželio 28 d.
[55] Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto (XP-1350).

Nereglamentuotas už duomenų apsaugą atsakingo asmens ar padalinio teisinis statusas. Atsižvelgiant į Direktyvos 95/46/EB 18 straipsnį ir Vokietijos patirtį, Įstatymo projekte įtvirtinamos nuostatos, susijusios su už duomenų apsaugą atsakingu asmeniu ar padaliniu. Nurodomos už duomenų apsaugą atsakingo asmens ar padalinio funkcijos bei nustatomos pareigos duomenų valdytojui, siekiant, kad šis asmuo ar padalinys galėtų veikti savarankiškai.

Atsižvelgiant į medicininiam moksliniam tyrimui naudojamų duomenų jautrumą, Įstatymo projekte siekiama nustatyti, kad duomenų valdytojas, automatiniu būdu ketinantis tvarkyti ypatingus asmens duomenis apie sveikatą mokslinio tyrimo tikslu, turės kreiptis į Inspekciją, dėl išankstinės patikros atlikimo.

Šiuo metu galiojančio Įstatymo 31 straipsnio 2 punkte nustatyta, kad Inspekcija nagrinėja asmenų prašymus ir skundus Viešojo administravimo įstatymo (Žin., 1999, Nr. 60-1945) nustatyta tvarka. PHARE Dvynių projekto ekspertai rekomendavo pakeisti Įstatymo 31 straipsnio 2 punkto nuostatą, nes administracinės procedūros taikymas bei griežti Viešojo administravimo įstatymo nustatyti terminai kelia grėsmę teisingo asmenų, kurių teisė į privatumą pažeista, skundų nagrinėjimo procedūrai, kuri yra labai svarbi teisinės valstybės principo taikymo prasme. Todėl Įstatymo projektu įtvirtinama, kad Inspekcija nagrinėja asmenų prašymus ir skundus šio Įstatymo nustatyta tvarka ir Įstatymas papildomas nauju septintuoju[1] skirsniu „Skundų priėmimas ir tyrimas“.

Įstatymo 32 straipsnio 2 punkte numatyta, kad Inspekcija turi teisę iš anksto raštu įspėjus įeiti į tikrinamo asmens patalpas arba teritoriją, kur yra dokumentai, įranga, susijusi su asmens duomenų tvarkymu. Praktikoje dažni atvejai, kai atliekant tikrinimus pagal duomenų subjektų skundus, įspėjus duomenų valdytoją apie būsimą tikrinimą, visi įrodymai būna sunaikinti iki tikrinimo, todėl nėra galimybių nustatyti pažeidimo buvimo ar nebuvimo ir apginti pažeistų duomenų subjekto teisių. Siekiant efektyvesnio šių teisių gynimo, tikslinga nustatyti, kad Inspekcija, atliekant asmens duomenų tvarkymo teisėtumo patikrinimą pagal skundą turi teisę įeiti į tikrinamo asmens patalpas arba teritoriją be išankstinio įspėjimo.

Taigi, kaip matome, parengtas Lietuvos Respublikos asmens duomenų apsaugos įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas numato gana daug naujovių asmens duomenų apsaugos srityje. Tačiau reikia pažymėti, kad kai kurioms naujovėms, ypač kurios liečia asmens kodo naudojimą, Seime buvo nepritarta ir įstatymo projektas grąžintas tobulinti[56].

[56] Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto išvada Dėl Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto (XP-1350). 2006 m. birželio 28 d.

Manome, jog šie Asmens duomenų apsaugos įstatymo pakeitimai didelių pokyčių asmens duomenų apsaugai neduos, nes esminių pakeitimų jame nenumatyta. Manome, kad turi būti daugiau dėmesio skiriama asmens duomenų apsaugos sistemų stiprinimui ir personalo apmokymui.

O kalbant apie teisės aktų pakeitimus, manome, jog reikėtų padaryti Administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimus, numatant griežtesnę atsakomybę už asmens duomenų apsaugos įstatymo pažeidimus, nes šiuo metu ATPK 214[14] nustatyta atsakomybė už asmens duomenų neteisėtą tvarkymą numato tik baudą nuo 500 iki 1000 Lt, kuri mūsų nuomone, kai kuriais atvejais atsižvelgiant į padarytą žalą yra per maža, todėl siūlome papildyti ATPK 214[14] trečiąja dalimi, numatant jog už neteisėtą asmens duomenų tvarkymą kuomet padaroma didelė žala asmenų teisėms ir teisėtiems interesams numatyti atsakomybę – baudą nuo 2000 iki 10000 Lt.

3.3. Galimybės tobulinti asmens duomenų apsaugą valstybės institucijų internetinėse svetainėse

Kalbant apie valstybės institucijų internetinių svetainių privatumo politiką ir galimus asmens duomenų pažeidimus, pirmiausia reikia pažymėti, kad didelių problemų šioje srityje nėra ir pakankamai patikimai užtikrinamas asmens duomenų saugumas. Taip yra todėl, kad dauguma elektroninių paslaugų teikiamos bendradarbiaujant su komerciniais bankais ir pasinaudojant jau seniai patikrinta patikima elektronine bankininkyste.

Pagrindinių valdžios institucijų svetainėse kaupiama daug aktualios informacijos, kurios sugadinimas ar sunaikinimas turėtų pakankamai negatyvias pasekmes, todėl siūloma duomenų apsaugos politiką realizuoti ir palaikyti.

Paprastai valstybės institucijų svetainėse nerenkami ir nėra viešai skelbiami asmeniniai duomenys, tik bendro pobūdžio statistinė informacija, darbuotojų elektroninio pašto adresai ir darbo telefonai.

Nerimą kelia tik kai kurių institucijų, pavyzdžiui VSDFV, turima informacinė sistema, kuri nėra gerai apsaugota. Tačiau ir šioje srityje pastebimi teigiami pokyčiai, diegiant naujas technologijas.

Bene didžiausia problema, mūsų nuomone, susijusi su asmens duomenų apsauga valstybinėse institucijose – darbuotojai. Kaip praktika rodo, būtent dėl jų kaltės dažniausia padaromi asmens duomenų apsaugos pažeidimai. Išanalizavę mokslinę literatūrą, teismų ir asmens duomenų apsaugos priežiūrą vykdančių institucijų duomenis, galime išskirti šias asmens duomenų apsaugos pažeidimų priežastis, susijusias su darbuotojų veiksmais:

- darbuotojų ne kompetencija;
- darbuotojų neapdairumas;
- darbuotojų piktnaudžiavimas tarnyba;
- kontrolės stoka;
- kt.

Kalbant apie šių priežasčių pašalinimą, pažymėtina, kad siekiant valstybės institucijose geriau užtikrinti asmens duomenų apsaugą būtina apmokyti darbuotojus, siekiant, kad jie žinotų pagrindines asmens duomenų įstatymo nuostatas tiesiogiai liečiančias jų darbą. Nes remiantis praktika, kai kuriose valstybinė institucijose nesirūpinama asmens duomenų apsauga, o

darbuotojai mažai žino kokius duomenis galima teigti, o kokių ne. Būtinai reikia apmokyti personalą, kaip reikia tvarkyti ir saugoti asmens duomenis, taip pat būtina paruošti atsakingus asmenis, kurie gerai išmanytų asmens duomenų apsaugos problemas.

Valstybės institucijose taip pat turi būti smulkiai reglamentuojama internetinėse svetainėse ir kitu būdu skelbiamų asmens duomenų pateikimo tvarka, o taip pat kokie duomenys gali būti kaupiami ir t.t. Kaip pavyzdys galėtų būti teismai, kurie turi pasitvirtinę asmens duomenų skelbimo internete tvarką.

Be to, kaip jau minėjome ankstesniame poskyryje, siekiant išspręsti asmens duomenų apsaugos problemas būtina griežtinti atsakomybę už šių asmens duomenų tvarkymo pažeidimus.

Dar viena būtina sėkmingos asmens duomenų apsaugos sąlyga – kontrolė. Pirmiausia valstybės institucijose turėtų būti paskiriami asmenys, atsakingi už asmens duomenų toje valstybės institucijose apsaugą, kurie nuolat vykdytų kitų darbuotojų priežiūrą asmens duomenų tvarkymo srityje.

Be jau minėtų priemonių svarbus ir kitų institucijų, pirmiausia, Valstybinės apsaugos tarnybos veikla, kuri turėtų būti orientuota į asmens duomenų apsaugos įstatymo pažeidimų nustatymą ir užkardimą.

Manome, jog asmens duomenų apsaugos problemos neįmanoma įveikti, jeigu su tuo nesistengs kovoti patys žmonės. Įvairūs atlikti tyrimai rodo, kad didžioji visuomenės dalis labai mažai žino savo ir valstybės institucijų teises asmens duomenų tvarkymo srityje. Todėl labai svarbi yra švietėjiška veikla visuomenę informuojant apie jų asmens duomenų apsaugą ir teises šioje srityje.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Asmens duomenų tvarkymas yra pagrindas sklandžiam valstybės institucijų darbui. Vystantis informacinėms technologijoms, valstybės institucijoms teikiant elektronines paslaugas internetu bei internete skalbiant įvairią informaciją, dažnai susijusią su asmens duomenimis būtina laikytis griežtos privatumo politikos.

2. Apibendrinus tyrimo rezultatus darytinos šios išvados:

- Valdžios institucijų interneto svetainės pakankamai tvarkingos ir periodiškai atnaujinamos, tačiau susirašinėjimo metu gali būti tvarkomi asmens duomenys, kurių apsauga nėra garantuojama. Finansų ministerijos interneto svetainė yra vienintelė, kurioje deklaruojama informacijos apsaugos problema.

- Daugumoje valstybės institucijų svetainių tvarkomi asmens duomenys, kurių atskleidimas, pakeitimas ar sunaikinimas turėtų pakankamai negatyvias pasekmes, todėl asmens duomenų apsaugos sistemas būtina nuolat stiprinti, atsižvelgiant į naujas tendencijas ir išryškėjančius trūkumus.

- Beveik visose valstybės institucijų svetainėse vartotojams suteikiama galimybė užduoti klausimus. Svetainėse gausiai talpinama informacija apie konkrečią veiklą, bet nerenkami ir nėra viešai skelbiami asmens duomenys.

- Valstybės institucijų pažeidimai asmens duomenų apsaugos srityje dažniausia susiję su didesnės negu reikia apimties asmens duomenų be asmens sutikimo pateikimu. Kiekvienu atveju teikdamos tretiesiems asmenims arba skelbdamos duomenis internetinėse svetainėse valstybės institucijos turi laikytis asmens duomenų apsaugos reikalavimų, atsižvelgti į pateiktų asmens duomenų joms kiekį.

- Didžiausia problema, susijusi su asmens duomenų apsauga valstybinėse institucijose – darbuotojai. Būtent dėl jų kaltės dažniausia padaromi asmens duomenų apsaugos pažeidimai, kurie parastai padaromo dėl darbuotojų ne kompetencijos, neapdairumo, piktnaudžiavimo tarnyba ar kontrolės stokos.

3. Siekiant valstybės institucijose geriau užtikrinti asmens duomenų apsaugą būtina apmokyti darbuotojus, siekiant, kad jie žinotų pagrindines asmens duomenų įstatymo nuostatas tiesiogiai liečiančias jų darbą. Būtinai reikia apmokyti personalą, kaip reikia tvarkyti ir saugoti asmens duomenis, taip pat būtina paruošti atsakingus asmenis, kurie gerai išmanytų asmens duomenų apsaugos problemas.

4. Valstybės institucijose taip pat turi būti smulkiai reglamentuojama internetinėse svetainėse ir kitu būdu skelbiamų asmens duomenų tvarkymo taisyklės, o taip pat kokie duomenys gali būti kaupiami ir t.t. Kaip pavyzdys galėtų būti teismai, kurie turi pasitvirtinę asmens duomenų skelbimo internete tvarką.

5. Siūlome skelbiant nuosprendžius teismų internetinėse svetainėse palikti nenuasmenintus nuteistųjų asmenų duomenis, nes žmogaus teisės ir laisvės tradiciškai apibrėžiamos pareigų ir atsakomybės, pilietiškumo kontekste. Jeigu žmogus tyčia pažeidžia įstatymus, visuomenėje nusistovėjusias dorovės teisės normas, daro nusikaltimus, jis negali tikėtis visiškos savo teisių apsaugos, nes pats savo elgesiu pažeidžia kitų žmonių teises ir laisves. Todėl, mūsų nuomone, nuteistųjų asmens duomenis nuosprendžiuose reikėtų skelbti, jų nenuasmeninant. Tai būtų savotiška prevencijos priemonė, nes viena iš priešingo teisei elgesio pasekmių yra visuomenės pasmerkimas, kuris praktiškai neįmanomas nežinant asmens duomenų.

6. Vyriausioji administracinių ginčų komisija turėtų pasekti teismų pavyzdžiu ir taip pat skelbti savo sprendimus su nuasmenintais asmens duomenimis, nes toks skelbimas gali pažeisti pareiškėjų teises.

7. Manome, jog ATPK 214^{14} nustatyta atsakomybė už asmens duomenų neteisėtą tvarkymą - bauda nuo 500 iki 1 000 Lt, kai kuriais atvejais atsižvelgiant į padarytą žalą yra per maža, todėl siūlome papildyti ATPK 214^{14} trečiąja dalimi, numatant jog už neteisėtą asmens duomenų tvarkymą, kuomet padaroma didelė žala asmenų teisėms ir teisėtiems interesams numatyti atsakomybę – baudą nuo 2 000 iki 10 000 Lt.

LITERATŪRA

Teisės aktai:

1. Europos parlamento ir tarybos direktyva dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo. 95/46/EC [1995] O.J. L282/31.
2. Directive 2002/58/EC of the European Parliament and of the Council of 12 July 2002 concerning the processing of personai data and the protection of privacy in the electronic Communications sector (Directive on privacy and electronic Communications) (Official Journal L 201, 31/07/2002 P. 0037-0047).
3. 1980 m. rugsėjo 23 d. EBPO Rekomendacija dėl asmens privatumo apsaugos ir asmens duomenų judėjimo tarp valstybių narių gairių. EBPO svetainė www.oecd.oeg /dsti/sti/it/secur/prod/PRIV-EN.htm prisijungimo laikas 2006-10-12.
4. Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. - 1996, Nr.63-1479.
5. 2000 m. gegužės 8 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198-1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.
6. Teismų tarybos 2005 m. rugsėjo 9 d. nutarimu Nr. 13 P - 378 patvirtinta Teismų sprendimų, nuosprendžių, nutarimų ir nutarčių skelbimo internete tvarka.
7. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2004 m. liepos 9 d. įsakymu Nr. VA-133 patvirtintos Mokesčių deklaracijų formų teikimo elektroniniu būdu taisyklės.
8. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2004 m. liepos 9 d. įsakymu Nr. VA-133 patvirtinta Mokesčių deklaracijų formų teikimo elektroniniu būdu sutartis.
9. Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo pakeitimo įstatymo projektas (XP-1350).

10. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto išvada Dėl Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto (XP-1350). 2006 m. birželio 28 d.
11. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto (XP-1350).

Specialioji literatūra:

12. Asmens duomenų apsauga. - Vilnius:Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija, 2001.
13. Asmenų apsaugos dėl asmenų duomenų tvarkymo darbo grupė. Dėl elektroninės komunikacijos sekimo darbo vietoje. darbinis dokumentas. Priimta 2002 m. gegužės 29 d. http://www.ada.lt/dok-rekom/WP55_lt.doc prisijungimo laikas 2006-09-12.
14. Blume P. The Citizen's Data Protection// The Journal of Information Law and Technology. No1. 1998. http://elj.warwick. ac.uk/jilt/infosoc/98_1blum prisijungimo laikas 2006-09-12.
15. Birmontienė T. Teisė į informaciją. - Vilnius, 2001.
16. Civilka M. Asmens duomenų apsaugos teisinis reguliavimas interneto kontekste. http://www.itc.tf.vu.lt/mokslas/mokslas.html prisijungimo laikas 2006-10-12.
17. Civilka M. Europos Sąjungos asmens duomenų apsaugos internete teisinis reguliavimas. Teisė Nr. 47, 2003.
18. Jovaišas K. Informacijos apie privatų žmogaus gyvenimą rinkimo teisėtumo kriterijai.
19. Jung C.G. Psichoanalizė ir filosofija. Rinktinė.- Vilnius: Pradai, 1999,
20. Informacinės technologijos užtikrins spartesnį paramos administravimą. www.nma.lt prisijungimo laikas 2006-10-12.
21. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys // Justitia. Vilnius, 2002.
22. Lietuvos atvirojo fondo projekto "Privatumo ir saugumo lietuviškajame internete tyrimas. Antro etapo valstybės ir savivaldos institucijų interneto svetainėse naudojamos informacijos privatumo ir saugumo tyrimas". Dalykinė ataskaita. Vilnius, 2003. http://politika.osf.lt/inf_visuomene/dokumentai/PrivatumasIrSaugumas/2EtapoAtaskaita.pdf prisijungimo laikas 2006-10-21.
23. Panomariovas A. Viešai neskelbiama informacija (paslaptis) baudžiamajame procese: daktaro dis.: Soc. mokslai, teisė (01 S) V., 2001.

24. Privacy on the Internet. An integrated EU Approach to On-line Data Protection. http://www.europa.eu.int/comm/internal_market/en/dataprot/wpdocs/wp37en.pdf prisijungimo laikas 2006-10-12.
25. Prekybos „Sodros“ duomenimis pėdsakai veda į „Sodros“ duomenų bazes aptarnavusią bendrovę. http://www.delfi.lt/news/daily/crime/article.php?id=6577994&com=1&s=2&no=200 prisijungimo laikas 2006-10-12.
26. Report of the Committee on Privacy and Related Matters, Chairmain David Calcutt QC. - London: HMSO, 1990, Cmnd.1102.
27. Schwartz M. P. Free speech vs. information privacy, STAN. L. REV. 1559 (2001).
28. Socialiniams partneriams pristatytos paramos administravimo naujovės. www.nma.lt prisijungimo laikas 2006-10-12.
29. The Australian Privacy Charter, published by the Australian Privacy Charter Group: Law School, University of New South Wales, Sydney, 1994.
30. Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos Rekomendacijos asmens duomenų apsaugai internete. Vilnius, 2001.
31. Volokh E. Freedom of speech and information privacy: the troubling implications of a right to stop people from speaking about you, 52 STAN. L. REV.1049 (2000).
32. http://www.lat.litlex.lt/skelbima/civ/06.22.htm prisijungimo laikas 2006-06-22.
33. Žemdirbiams – naujas interneto portalas apie paramą. www.nma.lt prisijungimo laikas 2006-10-13.
34. Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie LR Vyriausybės. www.ipvk.lt prisijungimo laikas 2006-11-10.

Teismų praktika:

35. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. gruodžio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N^{12} - 1541 – 04.
36. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2005 m. balandžio 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N-1-700-05.
37. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2005 m. sausio 27 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N^{3}-148-05.

SANTRAUKA

Tema: Valstybės institucijų internetinių svetainių privatumo politika

Svarbiausios sąvokos: asmens duomenys, privatumas, valstybės institucijos, internetinės svetainės, asmens duomenų apsaugos pažeidimai, elektroninės paslaugos.

Darbe nagrinėjama valstybės institucijų privatumo politika internete. Darbe taip pat analizuojama teismų praktika nagrinėjant bylas, susijusias su asmens duomenų saugojimo pažeidimais valstybės institucijose, aptariamos naujo Asmens duomenų apsaugos įstatymo projekto naujovės bei pateikiami siūlymai kaip spręsti su asmens duomenų apsaugos problemas valstybės institucijose.

Asmens duomenų tvarkymas yra vienas iš svarbiausių šių laikų socialinių reiškinių. Daugelis šiuolaikinių valstybės institucijų personalo duomenų sistemoms, asmens duomenų bazėms kurti, administruoti ir planuoti naudoja kompiuterines asmens duomenų kaupimo, perdavimo ir pan. sistemas. Ligoninės ir sveikatos draudimo įstaigos kaupia ir tvarko medicininius pacientų duomenis. Mokesčių administravimo institucijos kaupia informaciją apie gyventojų pajamas ir valdo milžiniškas asmens duomenų bazes, susisteminančias informaciją ne tik apie pajamas, bet ir asmenų darbo vietą, šeimyninį statusą ir pan. Pastarųjų metų praktika parodė, kad asmens duomenys susiję su asmenų privačiu gyvenimu tampa preke, padedančia komercinėms struktūroms žymiai padidinti savo pelną. Suvokiant tokios asmeninės informacijos vertę dauguma komercinių subjektų linkę nepaisyti reikalavimų gerbti individų teisę į privatumą, todėl valstybės institucijos tvarkančios asmens duomenis turi užtikrinti visišką asmens duomenų apsaugą.

Darbą sudaro įvadas, trys skyriai, kurie skirstomi į smulkesnes sudedamąsias dalis – poskyrius, išvados, literatūros sąrašas ir santraukos anglų ir lietuvių kalba. Pirmasis skyrius skirtas pateikti asmens duomenų ir privatumo sampratą, Šiame skyriuje taip pat asmens duomenų apsaugos problemos, susijusios su internetu. Antrasis skyrius sudaro didžiąją darbo dalį, nes jame smulkiai analizuojama atskirų valstybės institucijų internetinių svetainių privatumo politika. Šioje dalyje aptariamos teismų, mokesčių inspekcijos, registrų centrų ir kitų valstybės institucijų internetinių svetainių ypatumai, susiję su asmens duomenų apsauga. Trečiajame skyriuje aptariamos asmens duomenų apsaugos problemos valstybės institucijų internetinėse svetainėse ir pateikiami galimi jų sprendimo būdai. Darbo pabaigoje pateikiamos konkrečios išvados ir

pasiūlymai kaip spręsti problemas, susijusias su asmens duomenų apsauga valstybės institucijų internetinėse svetainėse. Tema yra nauja ir aktuali, praktiškai nenagrinėta Lietuvos mokslininkų, todėl pagrindiniai darbo šaltiniai teisės aktai, teismų praktika ir valstybės institucijų internetinės svetainės.

SUMMARY

Theme: The Policy of Privacy of Lithuanian State Institutions in the Internet.

***Key words*:** personal data, privacy, state's institutions, internet rooms, the violations of personal data security, electronic services.

In work are discussed the state's institutions privacy policy in internet. Also in the work is analyzed court practice in cases related with the violations of personnel data security in the state's institutions; disputed new project of Personnel data law and given suggestions how to solve problems related with personnel data security in the state's institutions.

The regulation of personal data is one most important nowadays social phenomenon. Majority of state's institutions personnel uses, plans to create and administer computerized personal data accumulation, transmission and etc. systems. Hospitals and other health supervision institutions accumulate and regulate personnel data of patients. Tax administration institutions accumulates information about inhabitant income and govern a huge personnel data bases, which systematizes information not only about resident income but also about their work place, family status and etc. Last year practice display that personnel data are related with personal life of a resident becomes a service, which helps commercial structures to increase profit. Understanding the value of such personal information majority of commercial subjects is inclined to neglect demands to honor the individual right to privacy. That is why state's institutions, regulating personnel databases must ensure the security of it.

The work consists of preface, three chapters, which are divided into smaller sections, and conclusions, the list of literature and summaries in Lithuanian and English. First chapter is designed for the presentation of personnel data and privacy notions. In this chapter are also analyzed the personnel data problems, related with internet. Second chapter takes the biggest place of the work, because in it fine analyzed separate state's institutions private policy of internet rooms. This part is designated for the discussion of courts, tax inspection, the centre of register and other state's institutions singularities of internet rooms, related with personnel data. Third chapter analyses personnel data problems, related with state's institutions internet rooms and are given means of it solution. In the end of the work are given concrete conclusions and suggestions how to solve the problems related with personnel data in the state's institutions internet rooms.

The theme is new and actual, practically not investigated of the Lithuanian scientists, that is why the main sources of the work are legal acts, court practice and state's institutions internet rooms.

Priedas

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
CIVILINIŲ BYLŲ TVARKARAŠTIS

2006 m. birželio 22 d.

Laikas	Vieta	Bylos Nr.	Teismo sudėtis	Proceso dalyviai	Bylos esmė Rezultatai
09:00	326 kabinetas	3K-3-235/2006 *	Romualdas Čaika (pirm. , pran.) Janina Stripeikienė Pranas Žeimys	**ieškovas** G. Š. **atsakovas** A. V. **atsakovas** Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija **(kasatorius)** **atsakovas** UAB Naujasis aitvaras **atsakovas** UAB Respublikos leidiniai **atsakovas** UAB BNS **tretysis asmuo** A. P. **tretysis asmuo** D. K. **tretysis asmuo** B. V. **kasatorius** UAB Lietuvos rytas(120030315)	2005-07-01 dėl tikrovės neatitinkančių faktų paneigimo, garbės ir orumo 1. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo 2004-12-20 sprendimo dalį ir Vilniaus apygardos teismo 2005-07-01 nutarties atitinkamą dalį dėl ieškovo G. Šiaudvyčio ieškinio atsakovui UAB "Lietuvos rytas" dėl G. Šiaudvyčio dalyvavimo kyšio ėmime panaikinti, patvirtinti G. Šiaudvyčio ir UAB "Lietuvos rytas" taikos sutartį ir šią civilinės bylos dalį nutraukti. 2. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo 2004-12-20 sprendimo dalį ir Vilniaus apygardos teismo 2005-07-01 nutarties dalį pagal ieškovo G. Šiaudvyčio ieškinio atsakovams A. Valioniui ir Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijai dėl garbės ir orumo gynimo

					panaikinti ir tą bylos dalį perduoti iš naujo nagrinėti Vilniaus miesto pirmosios apylinkės teismui pirmąja instancija. 3. Kitas Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo 2004-12-20 sprendimo dalis ir Vilniaus apygardos teismo 2005-07-01 nutarties dalis palikti nepakeistas

* - Rašytinis procesas: dalyvaujantys byloje asmenys nekviečiami ir posėdyje nedalyvauja
** - Uždaras posėdis

http://www.lat.litlex.lt/skelbima/civ/06.22.htm